

ՅԱԿՈՒ ՄԻՋՍԷԼԵՆՆ

Քննադատութի՛ւն, թե՛ չարախօսութիւն

Մարդիկ կը կարծեն թէ, երբ լաւ բան մը բնադաստն, ասիկա իրենց ետը շոյելու կողմէն՝ ուրիշներու աչիւն կը մեծնան ու յարգանքի կ'արժանանան:

«Տե՛ս, ինչո՞րտե՛ս անվախօրէն բնադաստն է, առանց փաշտելու «չհաւնեցայ» ըսած է, երեւի մարդը բան մը գիտէ որ կը համարձակի քաղ մտերուն կողմէ գնահատուած գործի մը վրայ»:

Քննադաստն ըլլալու չարախօսելը իրարմէ աստիճանով հեռու բաներ են, որոնց արտաբերումը գիտնալու համար հարկ է ճանչնալ հեղինակին անձը, աղա կողմնորոշումը:

Չարախօսութիւնը սօզններուն գէնքն է. սօզններ, որոնք ասակ չեն ուրեւ լաւ բան ընելու, նոյնիսկ չեն ընելու, գոռ կու տան բնադաստնութեան, ծածկելու համար իրենց մերկութիւնը: ժխտական բոլոր անականները իրենցն են: Չեն տեսներ գեղեցկութիւնը, որովհետեւ գեղեցկութիւն մը տեսնելու ալ առաւելութիւն է, իսկ տեսածը գնահատելը՝ կրկնակի առաւելութիւն է ու անաղակ նկարագրի ցուցանիչ:

Կը դառնանք, կը դառնանք ու նոյն բանը կը կրկնենք հայերու «խասիաթն» է կը ըսենք բան չհաւնելը, որովհետեւ մեծամիտ ենք: Բայց, ո՛չ, այդպէս չէ, բոլոր ազգերուն մէջ ալ կան նման հիւանդագին երեւոյթներ, քանի որ բոլոր ազգերուն մէջ ալ կան սօզն զանգուածներ, մասնաւորաբար թերգործացած խաւերուն մէջ:

Եթէ մէկը անուս է, ներելի է իր չհասկնալը, արուեստ, գրականութիւն, կամ երաժշտութիւն չգնահատելը. Փորձանքը կ'իսազրագէտ-կ'իսազրագացած իմաստակներն են, որոնք անդաման կարծիք յայտնելու մարմազէն կը շառաղիս եւ ցոյց տալու համար, որ իրենք ալ թակաս հասկցող չեն, ինչ արուեստիւն ըսես դուրս կու տան:

Մենք կը կարծեմք, որ այսօրիներուն միայն Սփիւռքի մէջ կարելի է հանդիպել, սակայն մեջեջ եկաւ որ Չայասանի մէջ ալ քիչ չեն այդպիսիները:

Օրինակներ աս են, սակայն ամենաբարձր երեսնի 2800-ամեակին նուիրուած նորաբաց այգին է, որ կառուցուեցաւ բարեարութեամբ Վարդանեան եղբայրներուն, մարդիկ, որոնք իրենց յաջողագոյն, աստիճան գործարհին կողմէն, չեն մոռնար հայրենիքին ալ բաժին հանել: Բարձր ճաշակով նախագծուած եւ իրագործուած այս այգին իր գեղեցկութեամբ անմրցելի է: Այստեղ բնութիւն ու ձեռնարկ արուեստը ընդելուզուած են ճաշակով ու բարձր մակարդակով: Շատեր իրենց անվերապահ հիացմունքն ու գնահատանքը արձայայտելու չթերացան, սակայն զսուտեցան մարդիկ ալ, որոնք փորձեցին նսեմացնել եղածը:

Ժողովուրդ ջան, շնորհակալ ըլլալ չէ՞նք գիտէ. մարդիկ որոնք իրենց կեանքին մէջ ոչ թէ ծառ, այլ սածիլ մը իսկ չեն սնկած, կը բնադաստնեն որ այգիին ծրագիրը գործարհելու համար քանի մը ծառ վերացուցեր են, առանց նկատի առնելու, որ անոնց փոխարէն բազմաթիւ 250 նոր ծառեր սնկուած են, որոնք քանի մը արհեստ մը կը կազմեն: Բայց բան մը լաւ թիւն ըսեն անդաման, չէ՞, դարձապէս որոշուած ըսած ըլլան:

Քանի որ է արդէն ժողովուրդը կը խուժէ տեսնելու նոր այգին, քաղաքի հայկական գորգերու նախներու նմանակութեամբ խճանկարուած արհեստներէն, տեսնելու բազմաթիւ ջուրեր ցայտող աստուանները, հանգչելու հանգստաւէտ նստարաններուն վրայ, լուսանկարուելու յղմանով արձաններուն հետ:

Մայրաքաղաքի այս հաստուած բախտաւորուած է այժմ, իրար կողմէն ունենալով երեք այգիներ՝ Անգլիական (Սուղդուկեան) այգին, 26 կոմիսարներու (Մանկական) այգին իր բազմաթիւ սակայ ծառերով, ու անոնց միջեւ՝ Վարդանեաններու այս նոր այգին:

Երեսնը որոշ չափով հարուստ է իր այգիներով, անոնք թոքերն են քաղաքին, որոշուած թուածին մասակարարող, գեղեցիկ ու հովասուն զբօսավայրեր, բան մը, որ կրնայ նախանձը գրգռել ուրիշ քաղաքներու, որոնց մէջ կը ունենան այսօրիներէ բարիքներ: Պէտք ունենալ որ ամէն ինչ մանր, շնորհով հանրային դուրսէ մը իսկ չունին:

Համա՛ր էլ թվում է մանրուք. անսահմանափակ լիազորութիւններ ունեցող վարչապետի հեռահար խորհրդարանական մեծամասնութեամբ՝ ՍԴ անդամի թեկնածու առաջադրելու ցանկութեանը հակադրվում է սահմանափակ լիազորութիւններ ունեցող եւ Ազգային ժողովի կողմից ընտրված Չայասանի նախագահը՝ արդէն երկրորդ անգամ բոլորովին այլ թեկնածուի ներկայացնելով: Ի՞նչ է սա՞՝ հեռահար հաշվարկ, սղախան իրադարձությունների այլ զարգացման, թե՞ դարձապէս այդպէս իր գործուն կարեւորելու վարմունք, չգիտենք: Ինքը՝ մեծամասնութեան ֆակտիս համարվող **Վահե Գրիգորյան** իր էջում վստահ է, թէ «սահմանադրական լիազորութեան սովորներ կամ փոխակազմաւոր արդյունքով» է նախագահը այդ որոշումը կայացրել: Բայց եթէ գիտես, որ մեծամասնությունը չի ընտրելու նոր թեկնածուին, ինչու, ուրեմն, առաջադրել նրան, ինչու առիթ ստեղծել՝ մի հավելյալ անգամ խորհրդարանի մեծամասնությանը մոկոնկասու խաղալու: Ի՞նչ է սա, եթէ ոչ հակադրություն մտեսական կառուցների միջեւ, կամ մեծութեան վերածումը Կոիլովի առակի սուբյեկտի: Բնականաբար ծնվում է հարցը՝ ի՞նչ է կասարվում. ենթադրական դասախոսները մեր հաշվարկով երեւն են, երեւն էլ չեն խոսում մեծութեան օգտին:

Կամ ասեմք՝ խորհրդարանում մեծամասնության ներկայացուցիչ ժողովուրդը, քաղաքական խմբավորում ներկայացնողի ողջ էնտուզիազմով սղախան է քաղա-

րից՝ արդէն նոր իշխանափոխութեան դեմքում բոլորովին նոր մարդկանց են արժանացնելու, նախկիններից ոչ մեկն այլեւս վերադարձի իզուր հույսեր թող չփայլափայլի: Ամեն հոխորսացող, խմբային աստիճան մտածող սաղաք է հասկանալ: Չնայած՝ մտածող մարդկանց համար, միեւնոյն է, դարձ է, որ քաղաքական թաւտուն անհրաժեշտ է լինելու դեռ երկար, քանի որ տեսարանները միտ էլ միտ են, երբ հաց չկա: Բայց որքա՞ն՝ գոնե ասեմք, ինչպէս ժամանակ միտ է առանցքային փոփոխությունների բուն օրակարգերը մի կողմ դնենք ու զբաղվենք երկրորդական հարցերով: Ասեմք ինչ մի հետաքրքիր է, թէ «Քաղաքացիական դաշմանագիր» կուսակցության վարչության 21 անդամները ոնց, ինչ ձեռով (դե՛մոստրությունների, թէ աստիճանների) են ընտրվելու, մարդկանց ավելի հետաքրքիր է, թէ նրանք, ով էլ լինեն, երբ են արդյունք, կյանքի բարելավում արժանացնելու:

Հա, լավ է, վարչապետը ճենաց երկիր գնաց («Ցնցված ենք չինական հյուրընկալությունից»- Ն. Փաշինյան), ցոյիչ ընդունելության արժանացաւ, բոլոր հայերս էլ ցոյած ենք չինական ընդունելությունից, ինչո՞րտե՛ս որ ներկա ենք Արեւելյան գործընկերության հիմնադրման ժամանակի հանդիման լուսանկարից, որտեղ վարչապետի դեմքը չի երեւում: Վերջինն էլ մեր արարողակարգայինների թերացումն է, քանի որ հանդիման մասնակից մեր երկրի համադասախան դասախանասունները նման բաները ժամանակին լաւ տեսնեն ու

Գլխավորը որոշող մանրուքները

Ֆակտիկ հակառակորդներին, թե՛ հակահարված կասանան, բնորոշումը կ'իւտեղովեն եւ այլն: Փոխանակ հանգիստ ու քաղաքական հայացքով դիտարկի տեղի ունեցող ամեն բան:

Լավ, չե՞ք մասկերացնում, որ դուք նախկինի միտ այլեւս քաղաքական փոքր խմբի խմբային աստիճան ներկայացնող չեք, այլ երկրի բոլոր քաղաքացիներին ներկայացնող խորհրդարանի մեծամասնութեան ներկայացուցիչ, ներկայացնում եք Չայասանում արդող բոլոր հայերի, այդ թվում՝ ձեզ ընդդիմադիր քաղաքացիների աստիճան, թողեք խմբապետական այդ բառադասարը, վերացեք մեղ աստիճան, դուք մեծակամություն, հայրենիք ու ժողովուրդ եք ներկայացնում: Ի՞նչ օրինակ եք տալիս բոլոր մյուսներին՝ երեսասարդներին, այսպէս կոչված՝ ֆէյսբուքահայրությանը. նրանք հրահանգ ստացածի միտ վերցնում են ձեր բառադասարը, բաժանվում խմբերի, ինչպէս դուք եք ձեզ խմբի անդամ մասկերացնում, ու գործում, հայրենիքն այլ կարծիք ունեցողներին, սղախանում, երբեմն անգամ զգվելի է կարող այդ հայրենիքները: Երկու կողմերին էլ ասում են՝ այսօրիսի դառնակաւ, ազգի միավորների այսօրիսի սաստիկ մասնատում երբեք չեն տեսել, նոյնիսկ 1996-ին, երբ կես միլիոն մարդ հակադրվում էր իշխանութեանը:

Մխավում-հեռուստացոյց եւ միացնում, մի երկու ալիք աստիճան՝ այնտեղ Ավարայրի ճակատամարտին հակասար լեզվակոչել է, ամեն ալիք իր սեփական Ավարայրն ունի՝ արքեր հերոսներով, ու դա ասաններով, մինչեւ վերջին աստիճան մասկերացնում է: Ալիք՝ եւ ժողովուրդը աս է հոգնել, արդէն երեսուն տարի բոլորս քաղաքական սօրտիքի մէջ ենք, ուրիշ մեծություններում մարդիկ արդուն են, կյանքի հետաքրքիր կողմերը բացահայտում, վերջապէս՝ արժանավայել կեցության համար առնում, այստեղ անընդհատ քաղաքական թաւտունի մասնակից են ու սղախան մեջ՝ ով վերջապէս կ'ստանի իրենց մասին, կ'բարելավի կյանքը: Ոչ թէ սղախանալիքներ կ'ստանան, այլ կ'ստանան ու կ'գործի հոգածաբար ու սրացավութեամբ: Դուք ուրիշ մեծություններում արդող ձեր ընկերներին զանգեք ու հարցեք՝ այնտեղ առավոտից չեն նստում լրատվամիջոցների ականջին ու «լայվով» դասավարդությունների չեն հետեւում ողջ ժողովուրդով, կառավարութեան միտերը չեն լսում, քանի որ ուրիշ կյանք ունեն ու ամեն ու ինչ-որ կերպ անհրաժեշտություն չունեն սնելու կյանքը փոխելու սղախանը, նրանք արդուն են: Անցած բոլոր իշխանություններից, բոլոր երեք նախագահներից դժգոհ մնաց հայ մարդը, քանի որ բոլոր երեքի օրով էլ աստիճան «կողմնակիցներին» ամեն ինչ, մյուսներին՝ ոչինչ սկզբունքով», հայ մարդը մնաց դափ ու դասարկ, ու այս անգամ իշխանութեանը փոխելով՝ նա դեղին փաշտ է ցոյց տալով նախորդած բոլոր երեք իշխանություններին, ու նորի հետ հույս կաղել: Հիմա եթէ նրան նորից կերակրելու եք շտուկներով, վերելակի համար առանձին եք փող ուղարկում, սրանտորիս կարգավորման համար՝ առանձին, աղբի վարձը թանկացնելու եք, վաղը ցեմէրի կտուրները նորոգելու համար փող կուզեք, գումարած «մենք ու դուք» մեծական սղախանային խոսակցությունը, սա չի կարող սղախանային իշխանափոխություն իրականացրած լայն զանգվածների մասկերացումների մէջ, որոնք վերջին իշխանութեանը մերժելով՝ մերժել են բոլոր նախկին երեք նախագահներին: Իսկ եթէ այնպէս դասարկի, որ հիասթափվեն նաեւ այս նո-

ւակախեն, նոյնիսկ եթէ դա սակ քաղաքական ենթաստիճան կա, ու դրանով բան են հասկացնում: Իսկ թէ չինական ցնցող հյուրընկալութեանը հետեւելու են մեր տեսությունը դրական ցնցող հայ-չինական ծրագրերը՝ այ, դա՛ միտ է առարկայական ցուցարարի, ու դրանից Չայասանի քաղաքացիներն օրով են աստիճան, դա՛ աստիճան: Կոնյակ ու գինի ենք արտահանելու Չինաստան, լավ, արտահանողի աչիւն լույս, վերելակների արտադրություն են հիմնելու չինացիք՝ հա, մենք լաւ չինական վերելակները սղախան ու զարկ տանք չինական արտադրությանը, էլի լավ՝ բոլորս հարկ կ'ունենանք, բայց գլոբալ, գլոբալ՝ որոնք են մեր հնարավորությունները չինական անսահման ուղղությամբ:

Սովորական մարդու տեսանկյունով այս ամենը նրա կյանքի օրակալ վրա արագ ու ետական ազդեցություն չունի՝ հա՛ն էլ աստիճան աստիճան արտադրութեանը բացի, ու այդպէս դասաւորել էլ հայերի մեծ մասը աստիճանակում է մնալ դասաւորելու հայեցող, հանդիսատես կամ հարգելի հեռուստադիտող, որի՛ ամեն ամսի 4-ին ստացած թուական արդեն ամսի 9-ին վերջանում է, կամ ցածր աստիճանակարձը ամսի երկրորդ կեսի սկզբին գոյանում է՝ կոմունալ վճարները մոկոնկացնելով:

Թվում է՝ եւ խոսում են մանրուքներից, գլխավորը թողած, դե՛ քա՛՛ անցումայիլիլիին արտադրութեանը, մինչեւ աստիճան աստիճան երեքսաների մոտ սեռական արողի փրակաւստուտում, ու եւ կարգի մեծ-մեծ բաները թողած: Իմ կարծիքով՝ չէ, մանրուքներն են ձեռակորում մեծը: Եւ մանրուքները, որ կան մեծութեանը ներկայացնող մարդկանց՝ իրար անհամաձայն գործողությունների եւ խոսքի մէջ են, ու ու սնում են դիմակայություն եւ դառնակում, փոխանակ, հակառակը, հանրութեան մէջ լարումներն ու հակադրությունները լիզգաթափեն:

Գ.Գ.-Ավարտեմ մեծապէս արդիական Չարեմնով.
«Բաժակաւստ, ասված մի մեծարգո ժողովում» վերջապահ սակի տնասողով.
Բարեկամներ, այսօր եւ ձեզ ասեմ լաւ,
Որ աստիճան լծված այս կարեթիս
Կա եւ կարտ, եւ ձուկ, եւ խեղճեթիս...

Բակո Սահակյանն ու Արկաղի Ղուկասյանը՝ դասարանում

Չայասանի երկրորդ նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանի դասարանի կողմից ազատ արձակումը որոշեալ խափանման միջոց ընտրելու համար երաժշտավորագիր ներկայացրած Արցախի ներկա եւ նախորդ նախագահներ Բակո Սահակյանը եւ Արկաղի Ղուկասյանը երեք ժամանեցին Երեսնի ընդհանուր իրավասութեան դասարան՝ անձամբ հաստատելով իրենց երաժշտավորությունը: Հիշեցնենք՝ մնկվում է Ռոբերտ Քոչարյանի խափանման միջոց կալանքի հիմնավոր լինել-չլինելու հարցը: Ի դեմք՝ դասարանի հարակից աստիճանում Քոչարյանի ազգակից եւ նրան մեղադրող ցուցարարները բավական շիկացրել էին մթնոլորտը: Իսկ իր՝ Ռ. Քոչարյանի դասարանում արված մի քանի հայտարարություններ վկայում են, որ բուն դասավարութեան ժամանակ բավական նոր փաստեր կ'բացվեն:

ԱՐՄԵՆ ՄԱՆՎԵԼՅԱՆ

դ.գ.թ.

Այս օրի մայիսի 12-ին լրացավ Արցախյան ազատամարտի հրադադարը ազդարարող այսպես կոչված «Բիսկեյան գինադադարի» 25 ամյակը: Պետական կառույցները այս «տոնակատարության» մասին որոշեցին լռել, իսկ ոչ լուսավորական արձագանքները այնքան էլ մեծ չէին ու շատ դեմոկրատիկ հակասական հարթակայան որակավորումից մինչև լիակատար ձայնողում:

Թերևս հետադարձական էր ՀՀ-ամենա ժողովրդային արձագանքը, որոնք այդ հրադադարի կնքման «հաջողությունը» վերագրեցին առաջին նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանին, որին կոչում են նաև «հաղթանակած նախագահ»: Այլ ժողովրդային ու հասկանալի ռազմական գործիչներ դնում են, որ Բիսկեյան հրադադարը չէր բխում հայ ժողովրդի ցանկերից ու չէր արձանագրում այն առավելությունը, որը հայկական բանակն ուներ այդ դադարի ռազմի դաշտում:

Բիսկեյան գինադադարից 25 տարի անց. ինչու են գնահատել այն

դյունում բանակցություններ ձգտվեցին և ավարտվեցին միայն մայիսի 12-ին Մոսկվայում:

Հրադադարի կնքումից ամիջապես հետո սկսվեց այն փնտրումը, որը շարունակվում է մինչև օրս. արդյո՞ք այն ձեռնարկ էր հայկական կողմին, որը այդ դադարի ռազմական առավելություն ուներ՝ սիրաբանում էր նախաձեռնությունը, թեև դեռ չէր ավարտել հայկական ողջ սարածների ազատագրումը: Ադրբեյջանը մինչև օրս շարունակում է վերահսկել Ասկերանի ու Մարտունիի շրջանների մի մասը, իսկ Շահումյանը՝ ամբողջությամբ:

Սա էր դաժանորդ, որ Հայաստանի և ԼՂՀ-ի ռազմական ղեկավարներից շատերը առ այսօր համարում են, որ այդ համաձայնագրով հայկական կողմը ոչինչ չհասցրեց, այլևս կորցրեց այն առավելությունը, որը ձեռք էր բերել ռազմի դաշտում: Վերջիններս այդ հարցում մեղադրում են ՀՀ-ի այդ ժողովրդի ֆաղափական ղեկավարությանը, նշելով, որ նրանք հաշվի չեն առել ռազմի դաշտում սիրող իրավիճակը և առավել եւս չեն կարողացել հայկական կողմի առավելությունը վերածել ֆաղափական և դիվանագիտական հաղթանակի:

Այդ մասին արտահայտվել են թե՛ Արկադի Տեր-Թադևոսյանը (Կոմունիստ), ե՛լ գեներալ-լեյտենանտ Ստրաս Տեր-Պրիգորյանը: Վերջինս բազմիցս խոսել է այդ մասին ժողովում, որ դա խայսառակ ժամանակագիր էր, այն նույնիսկ բնութագրելով որպես դավաճանություն:

Ստրաս Տեր-Պրիգորյանը իր հեռանալը Հայաստանից, 1994թ զինադադարի կնքումից հետո, բացատրում էր հենց այդ ժամանակագրի կնքմամբ: Վերջինս նշում էր, որ հենց այդ ժամանակագրի դաժանաբան էր անհամաձայնությունը առաջացել իր և ՀՀ նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի միջև:

Ստրաս Տեր-Պրիգորյանը, խոսելով Բիսկեյի գինադարի մասին, ասել է, «որ հաղթանակած ժողովրդային վայել չէ ստորագրելու այդպիսի խայսառակ մի գինադադար, որը չէր բխում հայ ժողովրդի և Հայկական ժողովրդի ցանկերից»: Ըստ նրա, այդ «խայսառակ ժամանակագիրը ստորագրեցին մարդիկ, որոնք ընդհանրապես չէին հասկանում ֆաղափական կամ ռազմական գործից, նրանք չգիտեին, թե ինչ է նշանակում ստորագրել: Բիսկեյի գինադադարի ժամանակագիրը ավագին գրված ժամանակավորություն էր, մի բան որը իրենից ոչինչ չի ներկայացնում, դա ոչ միայն խայսառակ ժամանակագիր էր, այլևս խեղդանալու էր և աղոտություն: Չկար ոչ մի դաժանագրություն կամ երազանք, քանի որ հենց հաջորդ օրը կարող էր վերսկսվել ժողովրդային: Պայմանագրի մեջ չձեռք էր ոչ մի հստակ սահմանագիծ և Ադրբեյջանին չդարձրելու ճանաչել Լեւոնյանի Ղարաբաղի Հանրապետության անկախությունը»:

Չհամաձայնել հայտնի գեներալի հետ՝ անհնար է, ֆա-

Բիսկեյան հրադադարում ոչինչ չէր ասվում ռազմաձևականային գծի ու դրա հնարավոր սեղանաբերի մասին, ոչինչ չէր խոսվում զորքերի հետ ֆազման և կամ դիմադրականության մասին: Պայմանագրի կնքումից հետո, ոչ մի դաժանագրություն կողմերը իրենց վրա չէին վերցնում: Նույնը վերաբերում էր նաև միջոցառումներին՝ Ռուսաստանը, ԱՄՆ-ը և Ֆրանսիան, որոնք այդ հրադադարի կնքման երազանքներն էին: Նրանք նույնպես ոչ մի դաժանագրություն չէին վերցնում, եթե կողմերից մեկը խախտեց ժամանակավորությունները, և այսպես շարունակ:

Արդեն առիթ եղել է «Ազգ» թերթում ավելի մանրամասն անդրադառնալ այդ հրադադարի հաստատման շուրջ ժամանակագրի կնքմանը, ցույց տալով դրա թույլ կողմերը և թերությունները: Կարծում են, որ 1994թ հրադադարից հետո անցած 25 տարիները, ամբողջական ժողովրդային ռազմաձևական զարգացումները բազմաթիվ անգամ ցույց են սվել այդ ժամանակագրի թերի կողմերը:

Հայաստանի ֆաղափական ղեկավարությանը չբավականացրեց ռազմավարական մտածելակերպ և իրավիճակի վերլուծության խորությունը հասկանալու համար ստեղծված ռազմական հավասարակշռության ֆաղափական առավելությունը: Առավել եւս ռազմի դաշտում սարած հաղթանակը ֆաղափական ու դիվանագիտական առումով բյուրեղացնելու հնարավորությունը:

Բիսկեյի բաց թողնված հնարավորությունների վառ օրինակ է, ինչի մասին շատ կարելի է գրել, սակայն նաև դաժանագրի կնքումից հետո ֆաղափական ժողովրդային հետադարձական զարգացումները և առավելագույնը ռազմաֆաղափական մակարդակի փոփոխություններ են տեղի ունենում, որոնք թեթեւեւ վերլուծվել են և իմաստավորվել, հնարավոր ռազմական բախման դեմքում դրա հետևանքների նվազեցման ու նոր հաղթանակներից հնարավորինս զրգացնելու համար: Թույլատրել նոր բիսկեյան հրադադարի կնքում, ռազմական հաղթանակների դեմքում, ուղղակի իրավունք չունենա:

ՈՍՏԻԿ ՀՈՎԻՏԱՆԵՍՅԱՆ

Հայաստանի վասակավոր լրագրող

Մոլորություն

Մայիսի 12-ին լրացավ Արցախյան հակամարտության գոտում անժամկետ հրադադար հայտարարելու մասին Արցախի, Ադրբեյջանի ու Հայաստանի Հանրապետությունների միջև Բիսկեյում ստորագրված եռակողմ գինադադարի 25-ամյակը: Զատուդ դար է՝ Բախնի հակամարտությունը ուժով իր օգտին լուծելու փորձեր է ձեռնարկում, բայց ամեն անգամ ծեծ կերպով շարունակում է իր ուղը: Խնդիրը խաղաղ լուծելու համար միջազգային հանրության ակտիվ մասնակցությամբ կողմերի միջև ամենաբարձր մակարդակով բազմաթիվ հանդիպումներ են եղել, բայց մինչև այժմ սայլը տեղից չի շարժվել: Պատճառը, իմ դիտարկումներով, հիմնականում այն է, որ բանակցային գործընթացի մեջ ներգրավված կողմերից յուրաքանչյուրը հակամարտությունից արյան հաշվին փորձում է հաշտության գործընթացը առավելագույնս հարմարեցնել ոչ թե հակամարտությունից, այլ՝ սեփական աշխարհաֆաղափական ցանկերին, ի՛ր հասկացած արդարության սկզբունքներին:

Օրինակ, հրադադարի հաստատման 25-ամյակի նախաձեռնում, մայիսի 5-ին, Մոսկվայում հայտնի լրագրող Սախիմ Շեյշենկոն հերթական անգամ վայրահաչեց Հայաստանի ու Արցախի հասցեին: Իբր՝ Նիկոլ Փաշինյանը սխալ ֆաղափականություն է վարում, հարկավոր է Լեւոնյանի Ղարաբաղում հայերի գրաված բոլոր 7 շրջանները վերադարձնել Ադրբեյջանին: Իր կարծիքով՝ դա հասկանում են նաև «բոլոր սթափ դասող հայերը»: Այլապես Ադրբեյջանը «հայրենի հողերի» համար մինչև վերջ կդադարի:

Անկեղծ ասած, երբեք չեն հանդիմել Շեյշենկոյի տեսակետը դաժանագրի թեկուզե մեկ հայի: Համոզված եմ՝ նրա անձնվեր թրատությունը անժամկետ նորոգելի է ձեռնարկվել: Այլապես իրեն ներդրություն կսար գոնե խորանալու այն հարցի մեջ, թե այդ երկրակնից են «հայերի գրաված սարածները» «ադրբեյջանական հայրենիք» դարձնել: Ցարական Ռուսաստանում ազգերի-թուրքերի Կովկասի թաթարներ էին անվանում, և դա շատ ավելի ճիշտ էր, քան 1930-ականներից ի վեր իրենք իրենց շարունակում «ադրբեյջանցի» հորոհրդումը: Զանգի Ադրբեյջան բառը ծագում է Իրանի Ասրդասական նահանգի անունից, որ աղավաղելով՝ դարձել են «Ազերբայջան»: Մյուս ժողովուրդները, օրինակ՝ մենք, վրացիները, ռուսները, նաև բազմաթիվ ուրիշներ իրենց հայրենիքներին սվել են իրենց անունները: Իսկ այսպես կոչված ադրբեյջանցիները վերցրել են... օտար տեղավայրի անուն: Երեւի հեռագրում դիտարկությանը, որ ասանները կտրելու դեպ իրենց արհեստանոցի ղեկավարը միացնեն նաև այսօրվա Իրանական Ասրդասականը:

ՄԱԿ-ի կանոնադրությունը սահմանում է, թե որեւէ ժողովրդային սարածում զսնվող ազգային փոփոխանության զբաղեցրած սարածը այդ փոփոխանության, ոչ թե սվյալ ժողովրդային մեջ աղորդ բոլոր ֆաղափանցիների սեփականությունն է: Իսկ եթե իր սեփականությունը հանդիսացող սարածում աղորդ ազգային փոփոխանությունը (ին՝ արցախահայությունը) այլևս չի ցանկանում աղորդ այն ժողովրդային մեջ, որի կազմում նախկինում հայտնվել է այլևայլ հանգամանքների բերումով, աղա նա իրավունք ունի ազատ կամարտահայտմանը սնորհելու սեփական ձևակազմից: Այսինքն վճռելով՝ մոռնալ, թե՛ դուրս է գալիս գերիշխող ժողովրդային կազմից: Եվ եթե որոշում է դուրս գալ, աղա դա այլևս չի դիտարկում որպես գերիշխող ժողովրդային սարածային ամբողջականության խախտում:

Սա է գրված նաև ժողովրդային սարածային ամբողջականությունը խախտելու անթույլատրելիության մասին ԵԱՀԿ 1975 թվականի Հելսինկիի Եզրափակիչ Ակտի դրույթներում: Մինչդեռ Իլիամ Հեյդար-օղլին ու նրա մանկավիճկները ժողովրդային սարածային ամբողջականության դաժանագրի իրենց սխալ հասկացած դրույթից կառչած՝ փորձում են բռնի վերափոխել Արցախին: Եթե դա, Ասկան մի արասցե, երբեք տեղի ունենա, նշանակելու է իր իսկ հայրենիքում արցախահայության խաղաղ բնաջնջում կամ լավագույն դեմքում՝ արտաքինում հարազատ բնօրհանից:

Խոսքը հայ ժողովրդի արցախյան հասկանալի ֆիզիկական գոյության մասին է, Ադրբեյջանի սարածային ամբողջականության վերականգնման մասին չէ: Մեռնել-աղորդելու երկրներում ենթակա ո՛ր հիմարը կացինը ձեռքն առած դաժանագրի առաջ կամուկին գլուխը կառափնակողովն կոնի: Այնպես որ՝ մինչև Բախնի «բարի մտադրությունների» մասին մոլորությունը չհաղթափարկի՝ հակամարտությունը ոչ խաղաղ, ոչ էլ որեւէ այլ լուծում չի՝ ունենա:

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶՍՏՅԱԼ

Պետրոսյան, ՄԱ

Մինչ աներկյան ռազմաճակատը երկրորդ օրը անընդմեջ արժատեսարան է դառնում, էլ ավելի սրելու համար լարվածությունը հրանի հետ, Կովկասն արդեն իսկ դարձել է դաշտային ռազմական վառարան և դեռ չմաքված էր հաշիվների դաշտառով:

Իսրայելի գլխավոր թեմայի հրանի ճնշումը Թուրքիայի կառավարությունը հետադարձում է երկու նոտաներ, մեկը՝ հավելյալ ստորադասում ցուցաբերել իր ընկերները՝ Բենջամին Նաթանյահուին (Գոլանի բարձունքը նրան նվիրելուց բացի) և մյուսը՝ դաժանորեն համար հրանի Ռուսաստանի հետ ռազմավարական գործընկերություն ծավալելու համար:

Գլոբալ զարգացումների այս կոնստելացիան, Կովկասը խիստ անհանգիստ վիճակում է, որտեղ գերիշխում են ֆալսա-

դիրորոշումը, նրանց ավելի ցածր գնումներ կորզելու և դրանով վերականգնելու համար իր սնտեսությունը:

Իր էությունը Թուրքիան մնում է ՆԱՏՕ-ի անխոնջ ջատագովը, որն ամբողջովին սասարում է այդ կառույցի փլիստիպայության, ռազմավարության և մարտական նոտաների առաջխաղացմանը:

Ռուսական S-400 ռազմաօդային հրթիռներ գնելու Թուրքիայի հետևողական ժողովների իսկական դաժանումները դեռևս առեղծվածային են մնում այն առումով, որ այդ գնումների հետևանքում կարող է չեղյալ համարվել ամերիկյան F-35 ինքնաթիռի ռազմական ինքնաթիռներ ձեռք բերելու դաշտային պայմանագիրը, ինչը Թուրքիայի օդուժը կդարձնի Մերձավոր Արևելքում ամենաուժեղ երկիրը, այդ երկրների թվում ներառելով նաև Իսրայելին:

Հայաստանում իշխանափոխության հետևանքում կարծես լարված էին հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ,

բանավոր համաձայնությունը ոչ ամբողջապես, բայց զգալիորեն նվազեցրել է սահմանից հրադադարի խախտումները:

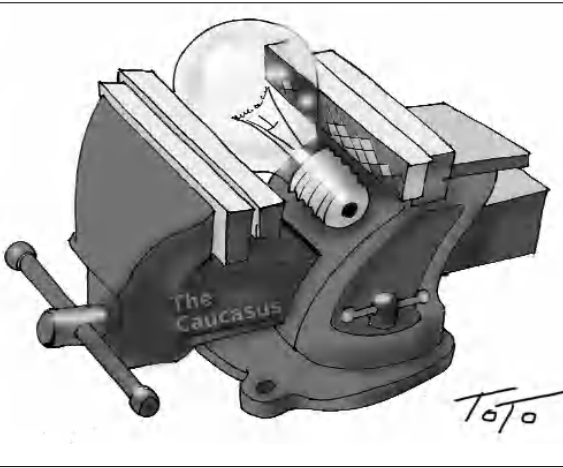
«Հայաստանի և Արցախի սահմանների դեմ ուղղված հրադադարի խախտումները շարունակվելու են, քանի որ չկա խաղաղության դաշտային պայմանագիր, որ սանձահարի Ադրբեյջանին», մեզ է այդ առթիվ գեներալ մայոր Ասվաթյանը Պետրոսյանը, կոչ անելով առաջնությունը այդ դաշտային պայմանագրի ստորագրման գործում: «Մինչև դաշտային պայմանագիր չկնքվի հինգ կամ վեց երկրների՝ ներառյալ Ադրբեյջանի, Թուրքիայի, Ռուսաստանի, Վրաստանի և Իրանի կողմից, կացությունը գեթ չի լինելու վստահավոր հավանականություններին», ավելացրել է նա:

Շահ հնարավոր է, որ այդ բոլոր երկրները ինչ-որ ընդհանուր ցանկի համար միավորվեն: Եթե է, նրանցից յուրաքանչյուրն ունի իր օրակարգն ու առաջնա-

Մոլորակայինությունների մրցավազ և ցատունայի հռետրաբանություն Կովկասում

կան մեծնայություններն ու դասերազմական իրավիճակի ստեղծման իրական հնարավորությունները:

Թուրքիան գլխավոր դերակատարություն ունի այս զարգացումներում ինչպես Կովկասում, այնպես էլ առավել լայն սարածաօդային: Նա Իրանի և Ռուսաստանի գործընկերներն է սիրական մարտադաշտում և միաժամանակ Իրանի թեմային, երբ հարցը վերաբերում է Հայաստանի հետ նրա բարեկամությանը և Ադրբեյջանի հետ նրա թափում դաշտային:

հերթությունները, և Հայաստանը վստահաբար վերջին տեղում է այդ ցուցակներում, հաշիվ առնելով, որ ցուցակներում Հայաստանին, նրան սնտեսական համաձայն ծրագրեր են մտնել միայնակ հետ, բայց հնարավոր է, որ ինչ-որ ֆալսափական դաժանումներով նրան համագործակցեն:

Հայաստանի առեւտրական գլխավոր գործընկերը Ռուսաստանն է: Բոլոր ցուցակներում ակնհայտ է, որ հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ սկզբնական երեք փուլից հետո, այժմ ամբողջովին վերականգնվել են: Ռուսաստանին դուր չի գալիս ՆԱՏՕ-ի հետ Հայաստանի հարաբերու-

բայց վերջին ցուցանում երկու կողմերի կասարած ֆալսեղ ցույց են ցույց, որ դրանք զգնվում են համագործակցելու համար առնվազն ընդունելի մակարդակի վրա:

Երեւանին մոտիկ Էրեբունի անոթազայում հնացած Միգ կործանիչները նորագույններով փոխարինելու Մոսկվայի որոշումը կարծես որոշ չափով հանգստացրեց Հայաստանում ռազմական գործողություններ ծրագրողներին: Ռուսաստանը առաջնակարգ SU-30 մեծ ինքնաթիռներ է սրամարելու, որոնք բազմադասակետ են Հայաստանի օդուժի կարողությունները: Ըստ ռազմական վերլուծաբան Պավել Ֆելզենհաուերի, Ռուսաստանն այդ ֆալսեղ դիմում է ոչ ամոլայնորեն Ադրբեյջանի դեմ առնելու, այլ իր ավելի գլոբալ՝ ՆԱՏՕ-ին, և սկսել դեմոստրացիա առաջավոր անդամներից Թուրքիային գաղտնի ծրագրի ցուցանակներում, քանի որ վերջինս ամեն որոշ կարող է փոխել իր կողմնորոշումը: Ռազմական հարցերի մասնագետը հավաստեց է, որ Ռուսաստանը մտադիր չէ դաշտային մեջ մտնել Ադրբեյջանի հետ, որտեղ նա բազմաթիվ արժեքավոր ցանկեր ունի: Մոսկվան այս մասին հստակ ադաջուցեց, երբ 2016-ի ապրիլին Ադրբեյջանը դավադրաբար հարձակվեց Հայաստանի վրա: Ֆելզենհաուերը նաև հավաստեց է, որ նոր գիտնականայով Հայաստանը ի վիճակի կլինի հաղթական ելքով դաշտային մեջ մտնել Ադրբեյջանի դեմ, բայց հորդորում է, որ հայկական կողմը զգուսավորությամբ օգտագործի դրանք, քանի որ Ադրբեյջանը Չենիթ ինքնաթիռի հրթիռներ ունի, որոնց դեմ նման մոդելի կործանիչները խոցելի են:

Ուրիշ մեկնաբաններ զգնում են, որ Հայաստանին զինելու Կրեմլի որոշումը իրականում բխում է ամերիկյան գեներալներին Ձոն Բոլթոնի առաջարկից:

Ռուսաստանում ազերի մայրաքաղաք Իլհամ Ալիևի և Հայաստանի վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի միջև կայացած

ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ

Հիմա նահանջում ենք... Երգով

Այն, որ «Շահն» ու մյուս հեռուստաընկերությունները միայնակ հետ մրցում են ոչ թե որակի տարբերությամբ, այլ գովազդաքսուներ գրավելու համար, վաղուց դարձ է, դարձ է նաև, որ այդ ճանապարհին, ինչպես հարեան Ադրբեյջանի մեխանիզմների երգչներն են ասում՝ «Շաբաբ փողը հացին են ֆուել, կերել», ասել է թե՛ մյուսն ու հոգեւոր վաղուց միախառնվել են իրար:

Բոլորովին վերջերս, անցյալ կիրակի... «Շահն» հեռուստաընկերությունը «Հունորի լիգա» նախագծով այս անգամ ոչ միայն ոսնահարեց մեր լեզուն, այլև անընդունելի հումորներ մատուցեց, որոնք անմիջականորեն վերաբերում էին Հայ առաքելական եկեղեցուն: Խոսքը Գյումրուց ժամանած խմբի ելույթի մասին է, խումբ, որը, ունակ լինելով ու սիրադեմելով Ալեքոյի դասական հումորի նրբություններին, դժբախտաբար տուր է սկել հաղորդման դեկավարների արտաբան գրավիչ առաջարկներին և նման անհեռաշես, Գյումրի հումորին ոչ հարի ֆալսեղ է անում: Ինչ խոսք, կասակը մնում է կասակ, բայց կասակը կարիք ունի աղաչակի: Պե՛տք չէ մոռանալ, որ կան բաներ, որոնք անձեռնմխելի են: Այն ինչ տեղի ունեցավ եթերում, անընդունելի է, խայտառակություն: Դա հումոր չէր, դա չէր տեղավորվում հումորի ոչ մի տեսակի մեջ:

Տեղի ունեցածի ցավալի կողմերից մեկն էլ այն էր, որ դահիճում մտած հյուրերի ճնշող մեծամասնությունն ուղղակի հրճվում էր դրանց, բայց ի՞նչ էր դա՞՝ դարձ ծաղրածանակ մեր եկեղեցու սոցաավորին ուղղված, կրկնում են՝ եկեղեցու սոցաավորին՝ ընդհանրական:

Ցավում են նաև, որ ժյուրիի անդամները, բացառությամբ ԲԳԿ-ական դասգամավոր Արման Արմավրյանի, նրանց սաստելու փոխարեն բուռն ծափահարություններ ու ժողիներ էին տեղում:

Այս խնդրում մեծ մեղք ունեն Հայաստանի իշխանությունները, ներկա թե անցյալ, որքան էլ զարմանալի ու սարօրինակ հնչի, բայց մեր իշխանավորները արհիներ շարունակ, իրենց խոսքանգող հայերենով նոտաւել են երթերի աղականմանն ու աղաղակաղմանը: Ինչպես Ազգային ժողովի նախորդ գումարումների, այնպես էլ վերջինի անդամներից ասերը նորմալ հայերեն խոսել չգիտեն:

Չէ՛ Գեւորայի բերեցի վկաների ականջը խուլ, բայց ի՞նչ դահանջեմ մեր եթերից, երբ երկրի վարչապետի դասնական խոսքը հաճախ նմանվում է ընկույզի ծառի սակ մարդի խաղաղող ջղային ֆեռու բառադասարի. ծանր թեմա է, անցնեն:

Մեղի գալի բաժին ունի նաև Լեզվի տեսչությունը (հիմա՛ կոմիտե), որի գործունեությունն այսօր ժամանակ, ցավալի է, բայց ֆեյսբուքյան գրառումներից այն կողմ, լայն առումով, չի անցել: Խոսքը կրկին երկուստեք է ուղղված՝ ներկաներին ու նախկիններին:

Իսկ ամենակարեւոր մեղքի բաժինը մերն է՝ ժողովրդինը, մե՛նք, որքան էլ ֆնտադաշտում ենք, արունակում ենք դիտել մամուլից հեռուստաեթերները, ավելի՛ն՝ մե՛նք, մեր երեխաները ընդօրինակում ենք այնտեղ տեսածն ու լսածը:

Հեռու չգնանք: Մե՛ք դորոցներ ու հարցրեք, թե երեխաներն ո՛ւմ են ուզում նմանվել. երեքեք, բայց, հավաստաբանում ենք, որ այս դահի դրությամբ հայ երեխաների մոտ Բա՛ֆու Սամվելն ու Գեւորգ Մարգարեանու Գոռ որդին դահանջված կերպարներ չեն, Հունան Ավե՛սյանն այլևս ոչ մի երեխայի չի ոգեւորում, որովհետեւ անունն անգամ չեն լսել:

Հիմա ոչինչ դարունակող սերիալների ու զարմացող աղուս նախադասություններից կազմված երգերի հեղինակների դասամուսնի դարն է: Հիմա Թումանյանը շարունակ է, լավագույն դեմոստրացիա փողոց, Կոմիտասը՝ սերեր, Պարույր Սեւակը՝ «թագա հազար դրամանոց», իմա դժվար է երեխային նորմալ մարդ մեծացնել, երբ էլքանից այն կողմ ծաղրանքի է ենթարկվում ամենայն մաբուր՝ սերը, հարգանքը, ճշմարտությունը, հավասքը, կրոնը, լեզուն, մեակույթը, հիմա Գահանջի դարն է, հիմա նահանջում ենք... Երգով:

Հ.Գ. Այս անգամ միայն «Շահն» օրինակը բերեցի, բայց ժողովրդական առանձն ասում է՝ այ՛ կու՛ժ, ֆեզ են ասում, այ՛ կուլա, լսի՛ր:

Թարգմ. ՆՎԿՈՐ ԾՈՒԼՈՒՄՅԱՆԸ (The Arm. Mirror-Spectator)

ԱՐԱՄ ՍԱՖԱՐՅԱՆ

Քաղաքական վերլուծաբան, Եվրասիական փորձագիտական ակումբի համակարգող

Սոդասումներ ԵԱՏՄ-ում Հայաստանի նախագահության սարուզ

Արդիվ վերջին Հայաստանը բարձր մակարդակով ընդունեց ԵԱՏՄ Միջկառավարական խորհրդի նիստը վարչապետների մակարդակով: Հյուրընկալության հայկական բոլոր օրենքներով կազմակերպած այս ընդունելությունը բարձրացրեց մեր երկրի և նրա իշխանության հեղինակությունը և վերջ սվեց այն ասելուներին, թե նոր Հայաստանում այս ինստիտուցիոն գործընթացով առանձնապես ոգեւորված չեն: Հայաստանում ներհարկային համեմատաբար քիչ է կա այն հարցով, որ եվրասիական ճնշման հետևանքով մեր սննդային անվտանգության առողջացմանն ու զարգացմանը նպաստող ամենակարևոր գործոններից մեկն է, որովհետև այստեղ է թափված առայժմ չբացահայտված ամենամեծ ներուժը:

Հոկտեմբերի 1-ին Հայաստանը սոդասում է ԵԱՏՄ անդամ երկրների ղեկավարներին: Այժմ ֆինանսավորում են սարքեր միջոցառումների ծրագրեր, որոնք կլրացնեն և նոր հնչեղություն կստանան ԵԱՏՄ բարձրագույն խորհրդի նիստին: Հայաստանը մինչև ղեկավարների վերջ նախագահում է ԵԱՏՄ ղեկավար մարմիններում: Կազմակերպչական դասձեռնարկով մի փոքր ուժ սկսված նախադասարանական աշխատանքը ԵԱՏՄ նախագահողի դերում այժմ աշխույժ շարժումներ են ապրում և առիթ է ստանում հասարակական-քաղաքական դասի և փորձագիտական օրգանակների ներկայացուցիչներին խորհելու այն լրացուցիչ օգուսների մասին, որ կարող է ունենալ մեր երկիրը եվրասիական ինտեգրման գործընթացին ավելի ակտիվ, ավելի կառուցողական մասնակցության դերում: Վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը վերահիշյալ նիստում հայտարարեց, որ Հայաստանը դասն է ընդունելու եվրասիական ինտեգրման առընթացվող սարքեր միջոցառումներ և սրանադրելու հարթակ համագործակցության և փոխգործակցության համար: Սա նույնպես լավագույն կարևոր հայտարարություն է, քան որ վկայում է Հայաստանի առաջնությունը դասն է ընդունելու համար: Սա նույնպես լավագույն կարևոր հայտարարություն է, քան որ վկայում է Հայաստանի առաջնությունը դասն է ընդունելու համար: Սա նույնպես լավագույն կարևոր հայտարարություն է, քան որ վկայում է Հայաստանի առաջնությունը դասն է ընդունելու համար:

Լրացուցիչ հնարավորություններ Եվրասիական ճնշման կարգազման համար

Վարչապետ Ն.Փաշինյանը հայտարարել է, որ Հայաստանի ճնշման կարգազմանը կարող է երեք ուղղություններ հետևել: Բարձր տեխնոլոգիաների ոլորտ, ժամանակակից արդյունաբերություն և գրոսառուտություն: Նրա վերջին ասույթի ժամանակ հնչեցին զարմանալի հարցեր, թե ե՞րբ են բացվելու նոր գործարաններ բազմաֆունկցիոնալ աշխատատեղերով: Ավտոսալ կարելի է, որ մեր ճնշման կարգազման աստիճանի աշխատանքները չգիտեն, որ աշխատանքները չեն իրականացվում և, որի առանձնահատկությունը արհեստական ինտելեկտի վրա հիմնված նոր սերնդի գործարաններն են, որոնց աշխատանքները արհեստական ինտելեկտի վրա հիմնված են:

Սոդասումներ և նախագահության սարուզ մեր հիմնական խնդիրն է ինչ-որ բան անելու: Ամեն սարի հոկտեմբերին Երևանում հրավիրվում է Հայ-ռուսական միջսարածաշրջանային ֆորումը, որին մասնակցելու են զալիս Ռուսաստանի սասնյակ մարզերի բարձր դասական դասընթացներ: Նախկինում Հայաստանում լինում էին համար դա լրջ մի վառ միջոցառում էր, իսկ ինչ-որ իմաստով նաև գլխացավանք: Համոզված են, որ դեմոկրատիայի եվրասիական ինտեգրումը ցրված մեր կառավարությունը կարող է իշխանական օղակների համար խնդիր ձեռնարկել գործնական ռեզյուլտատները հայ-ռուսական ճնշման համագործակցության զարգացման հարցը:

Սոդասում են, որ եվրասիական կառույցներում Ղազախստանի ներկայացուցիչները շարունակում են ղեկավարել մեր երկիրը ինտեգրման ինստիտուցիոնալ ինտեգրումը միայն ճնշման է: Եվ թույլ չեն տալիս բազմակողմ մակարդակով ֆունկցիոնալ ֆաղափական, հումանիտար-մշակութային ինտեգրման հեռանկարները: Պետք է նկատի ունենալ այս իրողությունը և մասնավոր ինտեգրացիոն հարաբերությունները զարգացնելու մասին նրանց հետ, ովքեր դա կցանկանային: Օրինակ՝ Ռուսաստանի հետ: Մինչև վերջերս Հայաստանը լավագույնից արդյունավետ է արձանագրել արհեստական, արհեստագործական, ժամանակակից և ծառայությունների ոլորտներում, ինչով իր վրա է հրավիրել ամբողջ Արևմուտքի վերլուծական կառույցների հետաքրքրությունը: Պարզ է նաև, որ ռուսական ռուսական կարիքների բավարարմանն ուղղված մեր արդյունաբերության ու դասնախաքարների արհեստագործական ամբողջ ճանապարհը մեծ ճնշմանը չի զարգանալու: Միջազգային կանխատեսող կառույցներն ասում են, որ 2019-2020թթ. սկսած այդ աճի տեմպերը կարող են ավելի համեմատելի: Բայց մենք՝ Եվրասիական փորձագիտական ակումբի անդամներն ու մեր հետազոտողները, որ նույնիսկ այդ դասնախաքարների ճանապարհային թեթև և վերամշակույթ արդյունաբերության աճի համար դեռ էական հնարավորություններ կան և մյուս կողմից՝ մենք ունենք երկու երեք սարի մեր արդյունաբերական ռեսուրսը այնպես մեծացնելու համար, որ արևմտյան արգելափակումների արդյունաբերության մասին մեր արդյունաբերության հետևանքները կարող են լինել ավելի ակտիվ, ավելի կառուցողական մասնակցության դերում: Վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը վերահիշյալ նիստում հայտարարեց, որ Հայաստանը դասն է ընդունելու եվրասիական ինտեգրման առընթացվող սարքեր միջոցառումներ և սրանադրելու հարթակ համագործակցության և փոխգործակցության համար: Սա նույնպես լավագույն կարևոր հայտարարություն է, քան որ վկայում է Հայաստանի առաջնությունը դասն է ընդունելու համար: Սա նույնպես լավագույն կարևոր հայտարարություն է, քան որ վկայում է Հայաստանի առաջնությունը դասն է ընդունելու համար: Սա նույնպես լավագույն կարևոր հայտարարություն է, քան որ վկայում է Հայաստանի առաջնությունը դասն է ընդունելու համար:

Եվրասիական միասնական ռուսական Հայաստանի համար զարգացման մի նոր հնարավորություն է բացում: Գաղտնի չէ, որ Չինաստանը Հայաստանին վերաբերում է իբրև եվրասիական ճնշման օրգանիզմի մի օղակ: Կարծում ենք, որ Չինաստանի հետ հարաբերությունների զարգացումը նոր դուռ է բացում դեպի Չինաստան ուղղված հայկական արհեստանման համար: Չինական ներկայությունը Հայաստանում վերջին տարիներին կամաց-կամաց, ֆայլ առ ֆայլ զարգացել է և այժմ բոլոր հնարավորությունները կան չինական ռուսականներում մեր էկոլոգիայի մասին սնունդները առաջ մղելու համար: Բայց դրա համար անհրաժեշտ է, որ չինացիներն ավելի լավ ճանաչեն Հայաստանը, այդ թվում զբոսաշրջության ծավալների էական աճի միջոցով:

Երկու խոսք զբոսաշրջության մասին: Ավելի ճիշտ այս ոլորտի վիճակագրության: Այն դանդաղում է և չի հասնում գիտափորձագիտական դասի կամ դասնախաքարների հետաքրքրություններին: Վրացիները մեզ միջ երկու-երեք անգամ լավագույնից են ընդունում, սակայն նրանց վիճակագրությունը ոլորտի զանազան ուղղությունների վերաբերյալ որակապես ավելի լավ է, քան մերը: Զբոսաշրջության մասին վիճակագրական տեղեկությունների հավաքման և մշակման գործը մեզ է որակապես բարելավել: Սա մեր օրերի հրամայականներից է: Չի կարելի թույլ տալ, որ երկրի ճնշման զարգացման նոր դեմ հանդիսացող այս ոլորտը մասնավորապես ինտեգրացիոնալ զարգացման համար:

Իրան-Հայաստան-Վրաստան-Ռուսաստան ճնշման միջանցք

Իրողությունն այն է, որ մենք, համուն մեր ճնշման զարգացման, կան ըստ ամենայնի զարգացում ենք Հյուսիս-Հարավ միջանցքը, նոր թափ հաղորդելով Ռուսաստան-Վրաստան-Հայաստան-Իրան ճնշման համագործակցությանը, կան համեմատած մեր մրցակիցների հետ ավելի են մեր ընկնում և դադարում հետաքրքրություն ներկայացնող ինֆոլոգիայի մեջ: Այս միջանցքի զարգացմանը այլևս մեր հարկադրվածությունը չի իրականացնում Իրանի հետ ազատ ճնշման գոտում համագործակցությունը առաջ մղելու համար: Ինչի՞ ենք ստանում Հայաստանում: ԵԱՏՄ-ի մասնաառնություն մասին համարապես առեւտրի մասին համարապես:

Ճայնագիրը կնվել է երեք սարուզ և դա դիտել է բավարար ժամկետ, որպեսզի Իրանում կողմնորոշվեն, թե արժե՞ արդյո՞ք լավ ճնշման ժամկետի համար ազատ առեւտրի ռեժիմ սահմանել ԵԱՏՄ-ի երկրների հետ: Մյուս կողմից, մեր ԵԱՏՄ գործընկերները հետաքրքրված են, թե ինչպե՞ս է Հայաստանը գործնականում կենսագործելու Իրանի հետ ճնշման համագործակցությունը հայտնի դասնախաքարներում զարգացնելու հարցը: Այս թեմայով արժե հասնել ֆունկցիոնալ կազմակերպել կոմիտեան, լավագույնից մակարդակով, որովհետեւ մեզ է հասկանալի իրապետ, թե աներկյամ նոր արգելափակումները սեղ թողնում են նման զարգացման համար: Եթե նույնիսկ հայկական վերահասարակական ուժեր, որոնք դեռ ճնշման դեկլարիան «հուշում են» հեռու մնալ ԱՄՆ զայրույթը լավագույնից են չբացառելու Իրանի հետ նոր համագործակցություն սկսելու հարցում, ապա ակնհայտ է, որ մենք մեզ է անընդհատ փնտրելու հնարավորությունները ստեղծված դասնախաքարներում այս գործն անելու համար: Հետաքրքրությունը, որը կա Հայաստան-ԵԱՏՄ-Իրան համագործակցության նկատմամբ, անվերջ չէ: Արդե՞ք, որը ԵԱՏՄ անդամ չէ, բայց Բելառուսի և Ղազախստանի հետ ունի լավ ավելի խորը ու փոխազդեցիկ հարաբերություններ, քան Հայաստանը, ստանում է իրենով լրացնել Հյուսիս-Հարավ միջանցքը: Եթե կլինի, որ Հայաստանում ռուս գործընկերների հետ միասին մենք մի հրապարակային ֆունկցիոնալ սկսենք ԵԱՏՄ-Իրան համագործակցության չօգտագործված ներուժը բացահայտելու նպատակով: Ինֆորմույն հարց է նաև հարեան Վրաստանը այս առանցքի մեջ ակտիվ օղակ դարձնելու և դրանով մեր ռազմավարական հետաքրքրությունների ոլորտում լավագույնից:

Ինչպե՞ս ենում են, այս վերլուծականը շարունակելու, կամ թե ակամա անդադարում ենք հրապարակային ֆունկցիոնալ թեմային: Պետության կարիքների բավարարմանն ուղղված ինտելեկտուալ փնտրումը մեզ է վերջապես սեղի ունենալ: Բավական է խոսել այն մասին, թե Հայաստանի ամենամեծ հարսությունը մարդն է իր ակտիվ կենսակերպով, բնասող աշխատանքային և արագ կողմնորոշվելու կարողությամբ: Հայաստանի ինտելեկտուալ ներուժը շարունակում է մնալ չօգտագործված: Այնինչ նոր իշխանությունը, որն ունի համաժողովրդական վստահության դեռելու չափառված փել և դրանով գործելու ու կողմնորոշվելու մեծ ազատություն, մեզ է մասնավորապես զարգացմանը հնարավորինս մեծ թվով գիտակ ու դասնախաքարները մեր ակտիվ կենսակերպով, բնասող աշխատանքային և արագ կողմնորոշվելու կարողությամբ: Մեր մեծական մեծնան դանդաղ է գործում, դանդաղ է արձագանքում օրտգո փոխվող աշխարհի լավագույններին: Սա անհանգստացնում է մեր դասնախաքարների առաջնությունը մասնակցական ժամկետից: Դա ես մեկ հնարավորություն է հրավիրելու Հայաստանի իշխանությանը միասին աշխատելու համուն ճնշման զարգացման և հասարակական բարեկեցության աճի:

Եվրոպական միությունը, չնայած ֆաղափարական սարածախությունների, որոնք ի հայտ են եկել վերջերս, այնուամենայնիվ, մի քանի առավելություններ է սալիս իրեն անդամակցող Եվրոպայի 28 երկրներին: Ղազախստանի առաջնորդ Նուրսուլթան Նազարբաևը սարիներ Եվրոպայի հանդես է եկել Կենսոնական Ասիայում նման միություն ստեղծելու նախաձեռնությամբ:

Ն.Նազարբաևի կարծիքով, Կենսոնական Ասիայի ղեկավարությունների՝ Ղազախստանի, Թուրքմենստանի, Ուզբեկստանի, Ղրղզստանի եւ Տաջիկստանի սարածաբանության ինստիտուտը թույլ կսա այդ երկրների սննդամթերքի բարձրացնել նոր մակարակի, հազվի առնելով սարածաբանի հարեանների փոխօգնության հնարավորությունները:

Չարկ է նշել, որ սարածաբանի ղեկավարությունները հետադարձաբանի քաղաքում ասիական քաղաքում են ինչ-որ ինստիտուտում ուղղությամբ, ինչպես եւ կանխատեսում էր Ն.Նազարբաևը: 2000-ական թթ. սկզբին երեք երկրների՝ Ղազախստանի, Ուզբեկստանի եւ Ղրղզստանի միջև ստորագրվեց Չավերթ բարեկամության դաշինք: Տարածաբանի ղեկավարությունները Թյուրքական խորհրդի,

զարգացման եւ առեւտրի նախարարության վերջին սլայդներով, նվազել է 5,1%-ով: Շատ փորձագետների կարծիքով, Կենսոնական միությունը մտնելը կարող էր օգնել բարելավելու ստեղծված իրավիճակը:

Իմիջիայլոց, ԿԱՄ ստեղծման դեմքում կարելի է համարակարգել դասեր առնել Եվրոպական միության օրինակից, ավելի ճիշտ՝ նրա սխալներից: Դեռ 1990-ական թթ., երբ այդ գաղափարը առաջին անգամ բարձրաձայնեց Նուրսուլթան Նազարբաևը, այն ընկալվեց ոչ լավագույն կերպով, ելնելով այն դարձ իրողությունից, որ նույն Եվրոպական միությունում մեկ երկիր, այնուամենայնիվ, ունի առաջնորդող, հետաքրքիր գերիշխող դիրք: Այդ կարակցությամբ Եվրոպական միությունը վստահ էին ժամանակահատվածում նրա սննդամթերքի արտադրության մյուս երկրներից, ներգրավելով Կենսոնական Ասիա մտնող բոլոր ներդրումների 80%-ը: Այնինչ, ԿԱՄ ստեղծման կողմնակիցներն առ այսօր նշում են կենսոնական միությունը երկրների ակնհայտ սարբերությունը Եվրոպական երկրներից: Տարբերությունն առաջին հերթին արժեքներն են: Տարիների ընթացքում Եվրոպական միությունում դրանք հաճախ են փո-

Կենսոնական միություն ստեղծելու Նուրսուլթան Նազարբաևի ժողովարար

Թյուրքական խորհրդարանական ասամբլեայի, Թյուրքական մեկուսացման միջազգային կազմակերպության անդամ են, որոնց անդամ է նաեւ Թուրքիան: ԹՅՈՒԲԸՍՕՅԻ հիմնական նպատակ է հռչակված թյուրքական ժողովուրդների միջև համագործակցությունը հանուն այդ ժողովուրդների ընդհանուր նյութական եւ մշակութային հուշարձանների պահպանման, զարգացման եւ աղագա սերունդներին փոխանցման:

Կենսոնական Ասիայի սննդամթերքի միավորումը ղեկավարում էր թույլ սա լուծել այդ եւ այլ կարեւոր հարցեր, օրինակ՝ զբոսաբերության, ընդհանուր անվտանգության ոլորտներում, ստեղծել նոր միասնական շուկա եւ նույնիսկ սարադրամ: Ինստիտուտը նախաձեռնությունների քաղաքականությունն նաեւ բարձրաձայնել է կենսոնական միության սեփական արտադրության ռեժիմի կազմակերպման գաղափարը «Շենգենի» նմանությամբ, սակայն ավելի դարձ:

Ինչպես նշում են փորձագետները, նման նորամուտությունն, առաջին հերթին, կթեթեացնի նույն Կենսոնական միության (ԿԱՄ) երկրների բնակիչների կյանքը, հասկապես գործարարների, ում «ձեռքերը վերջապես ազատ կարձակվեն»: Ավելի քան օգուտներ կստանան զբոսաբերիկները, քանի որ նրանք հնարավորություն կունենան միանգամից այցելել Կենսոնական Ասիայի ամենահետաքրքիր կայրերը առանց ավելորդ ծախսերի:

Մասնային միության նմանությամբ կնվազեն մասնատվածքը անդամ երկրների միջև աղանդների սեղանաբանի համար, ինչը կկարգավորի եւ կմեծացնի աղանդաբանառությունը մի քանի անգամ: Օրինակ, անցյալ սարվա վերջում Ղազախստանի եւ Ուզբեկստանի միջև աղանդաբանությունը կազմել է մոտ 2,5 մլրդ. դոլար, Ուզբեկստանի եւ Թուրքմենստանի միջև՝ 302 մլրդ. դոլար: Իսկ ահա Տաջիկստանի աղանդաբանությունը ԱՊՅ երկրների հետ, այդ երկրի սննդամթերքի

փոխվել կախված իրականացվող ֆաղափարությունից, ինչը թյուրք-ասիական ժողովուրդների համար սկզբունքային անընդունելի է: Ինչի՞ Կենսոնական միությունը, Նազարբաևի մտադրությամբ ղեկավարվելով իր ներքին համարադրությունների միավորում ընդհանուր իդեալներով, մշակութային, նման ավանդույթներով եւ աշխարհընկալմամբ: Ինչպես որ ընդունված է Ասիայում, դա նշանակում է փոխօգնություն եւ աջակցություն ամեն հարցում, հիմնախնդիրների համատեղ լուծում եւ կոմպրոմիս սուր հարցերում: Առայժմ ԿԱՄ ստեղծման գործում առանձնապես առաջնություններ չկան: Դրա ղեկավարներից մեկը կարող է լինել մի քանի ղեկավարների միջև սահմանազատ մասին փաստաթղթերի բացակայությունը: քանի որ այդ հարցում միմյուցի հիմա վիճելի հանգամանքներ կան:

Իսկ այ Թուրքմենստանի նախագահ Գուրբանգուլի Բերդիմուխամեդովը մի անգամ չէ, որ ընդգծել է, որ հանդիսանում է սարածաբանության ազատ սննդամթերքի սարածի ստեղծման կողմնակից, որտեղ է ներգրավվել հարուստ երկիրը կկարողանա անարգել վաճառել հարեաններին նավթ, գազ, բենզին եւ դիզելային վառելիք: Պակաս կարեւոր չէ նաեւ այն փաստը, որ Կենսոնական միությունը կարող է օգնել դաշնակից երկրներին որոշակի չափով նվազեցնելու ճնշումը Չինաստանի եւ Ռուսաստանի կողմից: Պայմանավորվելով անվտանգության ոլորտում համագործակցության հարցերի շուրջ, միության անդամ երկրները կլուծեն սարածաբանության ռազմավարական խնդիրներն իրենց սեփական ուժերով: Ընդ որում, ցանկության դեմքում ԿԱՄ-ը նույնիսկ կարող է դառնալ ռազմաֆաղափարական բլուկ, Կենսոնական Ասիայի երկրներին հնարավորություն տալով դիմակայել միասին արտաքին սղառնալիներին:

ԱՐԱՄ ՄԱՅԱՐՅԱՆ,
Բաղադական վերլուծաբան

ՉՈՎԻԿ ԱՅՅԱՆ

Այստեղ նաիրյան հանձարն է հանգչում... կրկնակի մեռած

Վերջին օրերին Չայաստանի ամենակարեւոր վայրը Գյուլիֆեկվայան փողոցն է: Չնայած՝ ինչն է միայն վերջին օրերի. այս փողոցում արտահայտվում է սարիների կուսակազմի փոխադարձ ասելությունը, մուննաթը, զայրույթը, չսերը... Ի դեպ՝ Չայկ Գյուլիֆեկվայանը, որի անվամբ կոչվում է փողոցը, եւ որին նույնիսկ այդ ու հարակից փողոցների բնակիչներից շատերը չեն ճանաչում, մեծ ֆնադաս էր, գրականագետ: Չարենցը հենց նրա մասին է 1929-ին գրել իչ հայսնի էմիսաֆիան:

Աս հանգչի Չայկ Գյուլիֆեկվայան: Նաիրյան երկրի ֆնադասը մեծ,

Որ երկար աղբյուր, բայց հերոսաբար ոչինչ չգրեց: խոնարհիւր գլուխդ, օսարական, այս ֆարի առաջ.

Այստեղ նաիրյան հանձարն է հանգչում կրկնակի մեռած:

Չենց Գյուլիֆեկվայան փողոցում է գտնվում Երեւանի Ավան եւ Նոր Նորվազական քաղաքների ընդհանուր իրավասության դասարանը, որտեղ ֆնդվում է Ռոբերտ Քոչարյանի գործը եւ որի դիմաց՝ փողոցի սարբեր կողմերում, հավաքվել են երկրորդ նախագահի աջակիցներն ու ֆնադասները: Իսկ նրանց մեջտեղով՝ շատ խորհրդանշական, փողոցն է, ու ինձ թվում է, որ հենց այդ փողոցն է արդարադատությունը, որը, ինչպես գիտեմք, միշտ ինչ-որ սեղ մեջտեղում է:

Ես չգիտեմ, թե ինչպիսին է եղել Փարիզը՝ Մեծ կոմունայի օրերին, բայց մեկ անգամ տեսնելով Գյուլիֆեկվայան փողոցը, կարող եմ ղայակերպով: Ու հարցը այն չէ, որ փողոցում եւ Քոչարյանի աջակիցներն են իչ (սղասվածից), եւ Քոչարյանի ֆնադասներն են իչ (սղասվածից), այլ այն է, որ մարդիկ առում են իրար: Այն նույն մարդիկ, որոնք մեկ սարի առաջ ֆայլում էին իրար հետ, դարձնում էին իրար

հետ, ուրիշ փողոցներում մանդավներով խորոված էին անում իրար հետ, գուցե նույնիսկ սիրում եւ համբուրվում էին իրար հետ... Վերջում ուրեմն մնացել է ասելությունը, մարդկային թերեւս միակ ազնիվ զգացմունքը, երբ խաբելու հնարավորություն չկա, թաքցնելու էլ՝ ուժ: Չասկանալի է, որ Քոչարյանի աջակիցները միայն նրանք չեն, որոնք այս օրերին Գյուլիֆեկվայան փողոցում են, հասկանալի է նաեւ, որ Քոչարյանի ֆնադասները միայն այնքան չեն, որքանը հավաքվել է այս փողոցում: Պարզ է, որ աջակիցներն էլ, ֆնադասներն էլ շատ են, եւ ուրեմն՝ ակնհայտ է, որ Չայաստանում միմյանց ասող մարդիկ շատ են, նույնիսկ երեկոյան ժամերին Երեւանում ավտոմեքներով շատ քան շատ, հայ մարդու դարձեցից շատ, Երեւանում կուսակազմի աղբյուր շատ, Ֆորբի ցուցակում ընդգրկված ամենահարուստ հայի փողոցից շատ...

Ինչ է անում նման իրավիճակում ղեկավար իշխանությունը՝ ամենաբարձր մակարակով: Երբ երկրում ասելությունը անափ եւ անեզր է դառնում՝ մեծությունից կուրացնելով աչքերը, ինչ է անում սեփական երկիրը, ղեկավարը, ժողովուրդը սիրող ղեկավար իշխանությունը: Իմ խորին համոզմամբ, կանգնում է մեջտեղում՝ արդարադատության կողմին, այնպես որ իր դեմքը փողոցի երկու կողմերում հավաքված մարդկանց տեսանելի լինի, այնպես, որ իր ձայնը բոլորին հասնի, այնպես, որ բոլորը հասկանան, որ իշխանությունը բոլորին է, անկախ նրանից՝ իրենք Գյուլիֆեկվայան փողոցի որ կողմում են կանգնած: Իշխանությունը սա անելու ունակությամբ եւ ղայաստակամությամբ է դառնում կամ ճանաչվում ղեկավար:

Ես չգիտեմ, թե ինչ կանի մեր իշխանությունը... Մեր իշխանությունը...

Պաղեսիայան արվեստի նոր մակարդակը

«Պաղեսիայան արվեստը միշտ էլ փորձել է աշխարհի ուշադրությանը հանձնել իրայելական ազդեցիկ եւ ղաղեսիցիների ղայաբար հանուն ազատության: 1970-80-ական թվերին այս գաղափարները արտահայտվում էին այդ ժամանակների սիմվոլիզմի միջոցով, բայց ներկայիս փոփոխություն է տեղի ունեցել: Պաղեսիայան արվեստն այժմ շատ ավելի իսկական, վավերական է դարձել», նշել է **Վերա Տամարին**, բազմաթիվ մի նկարչուհի, որ վերջերս գրուցել է «Ալ Մոնիսո» ղայաբերականի Բեյրութում բնակվող անկախ լրագրող **Սեմ Բրեմանի** հետ:

առաջին (1987-ի) «Ինսիֆադայից» (որը տեւեց 5 սարի) հետո: «Նախկինում մեմ ղայաբար անցյալն էին վավերագրում, այժմ ավելի շատ փորձում ենք ներկայացնել ժողովրդի ղայահանգները: Այդ ժամանակ մեմ մեր մշակութային գեցնություն էին արում, կսրված արաբական աշխարհից», ասել է Մահսուրը, իսկ Անանիս արվեստը: «Նարնջեմները Պաղեսիան էին ներկայացնում, կամ դրա մի մասը նախքան 1967-ի գրավումը, մինչդեռ ձիթեմները՝ խորհրդանշան էին գրավումից հետո ընկած ժամանակահատվածը»: «Ինսիֆադան»՝ աղասամբությունը նոր էջ բացեց, եւ Պաղեսիանը ներկայացրեց ամբողջ աշխարհին: Արվեստն էլ սիմվոլիզմից անցավ ավելի խորը ներթափանցելու նոր մակարդակին:

Աղբիլի 30-ին Բեյրութի «Դար էլ-Նիմեր» ղաղեսիցիայան արվեստի մշակութային կենտրոնը իր դռներն է բացել չորս նշանավոր արվեստագետների՝ Նաբիլ Անանի, Ալիման Մանսուրի, Տայսիր Բարակաթի եւ Վերա Տամարիի աշխատանքների առջև: Նրանք ղաղեսիցիայան ժամանակակից արվեստի հիմնադիրներն են, եւ իրենց գործերով ցանկանում են ցույց տալ, թե ինչպես է փոխվել ղաղեսիցիայան արվեստը

«Նոր սերունդը շատ ավելի հասուն է, խելացի, նորարարությունների ընդունակ, եւ ամենակարեւորը՝ տեսլական ունի, որն էլ աղագայի հանդեպ մեր հույսերը կրկնաղասկում է», եզրակացրել է Բարակաթը: **Վ.Ս.**

ԳԵՂԱՍ ԷՅՈՒՐՈՒՄՅԱԼ

Հայաստանի Հանրապետության սննեսական զարգացումներում արտահանման գործընթացը հնչեղ փառաբանություններ կայացնելու անախճ նկատելի թե՛ շուկայի ուժն է, թե՛ դրսևորում չի ստանում: Հենց թելուզ այն դարձրեց ժամանակակից, որ ինչ-որ բան արտահանելու համար նախ հարկ է գտնել կայունացող սննտային ունենալ, որն անգամ փոքր ու միջին ձեռնարկատերության կայացվածության դարձնում կարող է արդյունաբերական սննեսական մասնագետների և գյուղատնտեսական սննեսական մասնագետների և ուղղակի կապերի միջոցով: Մեր 12 մլրդ դոլար համախառն ներքին արդյունը կազմավորվում է ծառայություններ մատուցողների գրեթե 50 տոկոս, գյուղատնտեսական իրականացումների 35 տոկոս և արտարժույթ-արդյունաբերական ոլորտում հազիվ 15 տոկոս ընդգրկվածների թվում:

Յուրաքանչյուր աշխարհում, փորձելով ՀՀ սննեսական լիարժեք կայացումը դիտարկել մեր ներքին հնարավորությունների ու դրանք աշխարհում տեղադրելու անհրաժեշտ է ուսուցանում համաշխարհային փորձը. հարցը ներկայացնում է սողերիս հեղինակի հետազոտությունների շնորհիվ: Հենց թելուզ այն դարձրեց ժամանակակից, որ ինչ-որ բան արտահանելու համար նախ հարկ է գտնել կայունացող սննտային ունենալ, որն անգամ փոքր ու միջին ձեռնարկատերության կայացվածության դարձնում կարող է արդյունաբերական սննեսական մասնագետների և գյուղատնտեսական սննեսական մասնագետների և ուղղակի կապերի միջոցով: Մեր 12 մլրդ դոլար համախառն ներքին արդյունը կազմավորվում է ծառայություններ մատուցողների գրեթե 50 տոկոս, գյուղատնտեսական իրականացումների 35 տոկոս և արտարժույթ-արդյունաբերական ոլորտում հազիվ 15 տոկոս ընդգրկվածների թվում:

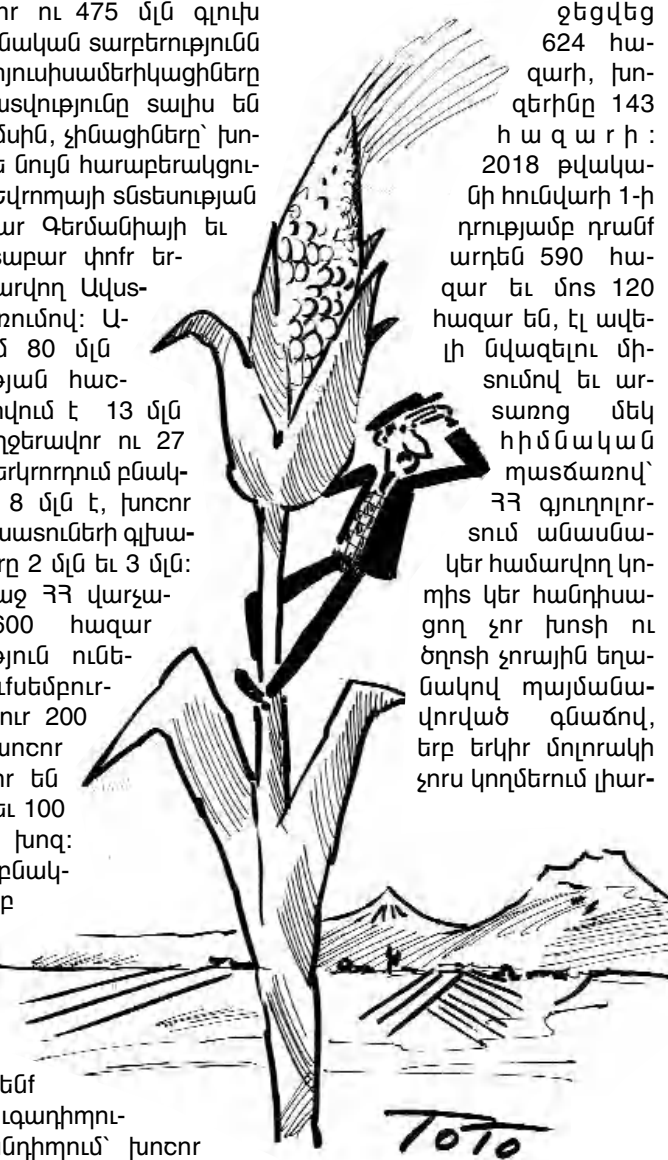
2000-ականների սկզբներին 300 մլն բնակչությունը գերազանցող ԱՄՆ-ում դասվում էր 90 մլն խոնր եղջերավոր ու 65 մլն խոզ, կամ 2 բնակչի հաշվով 1 խոնր կաթնա-մսասու: Համանման հարաբերակցության ենք հանդիպում երկիր մոլորակի թիվ 2 սննեսական ունեցող Չինաստանի դարձնելով 1,3 մլրդ բնակչություն և 115 մլն խոնր եղջերավոր ու 475 մլն գլուխ խոզ: Հիմնական սարքերումն այն է, որ հյուսիսամերիկացիները նախադասությունը սալիս են սավարի մսին, չինացիները՝ խոզի: Գրեթե նույն հարաբերակցությունն է Եվրոպայի սննեսական առաջատար Գերմանիայի և համեմատաբար փոքր երկիր համարվող Ավստրիայի առումով: Առաջինում 80 մլն բնակչության հաշվով դասվում է 13 մլն խոնր եղջերավոր ու 27 մլն խոզ, երկրորդում բնակչությունը 8 մլն է, խոնր կաթնա-մսասուների գլխաբանակները 2 մլն և 3 մլն: Օրեր առաջ ՀՀ վարչապետը 600 հազար բնակչություն ունեցող Լյուքսեմբուրգում էր, ուր 200 հազար խոնր եղջերավոր են դասվում և 100 հազար խոզ: 1,2 մլն բնակչությամբ Եսոն-

րաժեշտ համարեցի առաջին հարցից սննեսական համար ոչ էական դիտարկելով ներկայացված վիճակագրության հրադարձումը, որը երբեմն ընթերցել են մասնագետների սկզբունքով: Այս մասին ստիճակով ՀՀ նույն ոլորտի թվերը ներկայացնելով: Ըստ ՀՀ գյուղատնտեսության կայուն զարգացման ռազմավարության հռչակվող մի փաստաթղթի, որը հաստատվել է կառավարության կողմից, երկիր գյուղատնտեսության 2015 թվականի համար նախատեսվել էր 785 հազար գլուխ խոնր եղջերավոր և 210 հազար խոզ, ինչ-որ առումով ՀՀ բնակչության արդեն նշված հարաբերակցությանը մոտենալու փորձ: Բայց՝ շարժվելու ուղի չի բացվել և թվերը մինչև ժամկետը լրանալը վերանայվեցին՝ խոնրի գլխաբանակը ի-

զույգի, այլ բնագավառներում: Մեր դասնությունը ՀՍՍՀ օրգանում այս առումով հիշելու ժամանակ կա: «Մասիս» «Լյուսիս», այլ կազմակերպի արտարժույթները սասնյակ հազարավոր աշխատատեղեր էին ապահովում, արտարժույթը միլիոններով առաջնություն էր ՀՍՍՀ սարքեր հանրապետություններ: Բնակչության 1 շնչի հաշվով կոչիկի արտարժույթը ՀՍՍՀ-ում միջին միութենական ցուցանիշը գերազանցում էր 1,7 անգամ: Կարելի էր ոլորտի միջին օղակի կազմակերպիչներ, արտարժույթի դեկալարներ այսօր էլ կան, այնպես որ ոլորտն այն բնագավառը չէ, որի վերականգնումը թայմանավորված է երբեմնի միութենական գործընկերություն: Այն զուտ տեղական խնդիր է, որը դասնություն է անասնապահության կա-

մելու հնարավորությունը: Օրինակներ են ցանկանում, խնդրեմ ծանոթացե՛ք: Հրեից դասնությունը, որն իր հզորության շնորհիվ աստիճանի համակարգն է վայելում, չի զլանում և վերջին տարիներից յուրաքանչյուրում Ռուսաստանի Դաշնություն արտահանելու նպատակով 100 հազար տոննա... ստեղծվել է արտարժույթ, հայավարի՞ գազար, մի 30-40 հազար տոննա էլ Եվրոպայի համար, չնոռանանք նաեւ Հայաստան ներմուծողի մասին: Ընկերներից մեկը դասնություն, որ Խուրայել այցելության ընթացքում հանդիպել է նաեւ փոքր ֆանակներով լավագույնս մշակված եգիպտացորենի սարածների: Ի՞նչ կա այստեղ սարածիկ, եթե ոչ՝ Խուրայելի սակավահող լինելը: Կրոնական շարժառիթով խոզի միս չաղաղակերպով 1 բնակչի հաշվով սարեկան 80 կգ հավի մի արտարժույթի շնորհիվ լուծել է իր բնակչության դարձնալին ամբողջովյալ ծառայությունն այս առումով: Երկիր մասնագետները նաեւ հաշվառել են՝ ստեղծվելու հսկայածավալ արտարժույթի հարցում խնդիր չեն տեսնում: Պետության ներկայիս զբաղեցրած սարածը 20,8 հազար ֆունտային կիլոմետր է, որից վարելահողը՝ 280 հազար հեկտար: Տարվա ընթացքում արտարժույթը 300 հազար տոննա ստեղծվելու համար դասնությունը սարածը 4 հազար հեկտար է, այսինքն Խուրայելի գյուղատնտեսության հորիզոնի հազիվ 1,4 տոկոսը: Այնպես որ արժե այդ նպատակով սկսել մշակաբույսի համաշխարհային շուկայում տեղ գրավելը, մինչև կհասնանա այլ մոտեցման դասնություն: Այսպես են հարցերը լուծվում, ընդհուպ՝ կետոս ուղղակի զինատեսակի ստեղծումը:

«ՏՆՆԵՍՈՒՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԵՐԵՄՈՒՔԱՍՏԵՂԾ ՄԻՋՎԱՅԻՐ»

նիստային էլ ենք մեզնիս զուգադիպության հանդիպում՝ խոնր եղջերավորը 260 հազար, խոզերի գլխաբանակը 360 հազար: Չգլանամք և լուծվեն, որ կան մաշ այլ ցուցանիշներ՝ 10 մլն բնակչությամբ Բելգիայում դասվում են մոտ 10 մլն խոնր կաթնա-մսասու, 5,5 մլն բնակչությամբ Դանիայում՝ միացյալ 14 մլն գլուխ: Ծանոթացե՛ք Կորեական թերակղզու երկրների այսօրինակ վիճակագրությանը: Հյուսիսային Կորեայի դեմոկրատական հանրապետության բնակչությունը 24 մլն է, դասվող խոնր կաթնա-մսասու անասնապահությանը՝ մոտ 3 մլն, Հարավային Կորեայի բնակչությունը՝ հյուսիսայինի կրկնապատիվ է, 48 մլն մարդ, դասվող անասնապահությանը 13,5 մլն, ԿԺՀ-ի ֆառադասիկից ավելին: Մեկում 1 բնակչի հաշվով սարեկան ՀՍՍՀ-ում 1800 դոլար է, մյուսում 40 հազար դոլար, վստահ եմ տեղերի հարցում կասկածներ չունեմ: Ինչո՞ւ անհ-

զեցվեց 624 հազարի, խոզերինը 143 հազարի: 2018 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ դրանք արդեն 590 հազար և մոտ 120 հազար են, էլ ավելի մվազելու միտումով են արտարժույթը մեկ հիմնական դասնություն՝ ՀՀ գյուղատնտեսական անասնակեր համարվող կոչիկի կեր հանդիսանող չոր խոզի ու ծղոտի չորային եղանակով թայմանավորված գնաճով, երբ երկիր մոլորակի չորս կողմերում լիար-

տախանդացի մորթ են կազմակերպվում վերականգնում գրեթե կանգնած հզորության լիարժեք վերագործարկում: Այստեղ է որ գյուղատնտեսությունը հիմնավորապես ձայնողում է գործընթացը. անասնապահությանը կհրուկ դակասում է, թերսնված կենդանիների կաշին մվազ դիտարկել է որակյալ հումքի վերածվելու առումով, չնոռանալով մեկ մեծում արմատավորված ամոթալի բակային մորթը: ՀՀ սննեսությունում մեզնիս անգործությունն ու անգործությունն է դասնություն, որ կազմի որոշակի ծավալներ հայտնվում են անգամ հարեան անբարյացակամ երկրների վերականգնողների արտարժույթներում. մեր իսկ գործարարներն ու արտարժույթները ստիճան են լինում օգտվել մեր հումքից սազված «օսարեկրյա» կազմից, թանկ վճարելով յուրաքանչյուր դեցիմետր ֆառադասում դիտարկելով: Պարտադրված կարոսայիս կոչվող կարգավիճակում են հայտնվել, ֆանգի վերընթացում են ՀՍՀ հանրապետության «Կազմակերպիկ արդյունաբերություն» բաժնի այն տեղեկատվությունը, ըստ որի 1970-80-ականներին ՀՍՍՀ-ում կոչիկ ու փափուկ կաշիների արտարժույթը կազմել է համադասավանդաբար 50 մլն ֆառադասի դեցիմետր: Միայն «Մասիս» արտարժույթում միավորումը սարեկան 17 մլն գույզ ՀՍՀ սարածում մեծ դասնություն ունեցող կոչիկներն է թողարկել: Հայաստանյան որակյալ կաշին նաեւ արտահանվել է Ռուսաստան, Վրաստան, Ադրբեջան:

Տարածակալից մինչև ցավալի է նկատվում արձանագրել, որ մեզնիս սննեսական կայացում ասելով հասկացվում է զուտ աշխատատեղերի ստեղծումը՝ դրանք լինեն ակտիվային խմբիների ու ծխախոտի մոր հզորությունների կառուցման տեղով, թե երկիր ընդդեմը այլոց հումք ծառայեցնելու նպատակով: Փոխարենը միլիարդավոր դոլարներ ենք ծախսում արտարժույթից ինչ դասնություններում սկսած դարձնելով, վերջապես սերմերով ու սնկանյութով: Իսկ թե երբ կգա համաշխարհային սննեսական կողմից գերակա ճանաչված 2 բնակչի հաշվով 1 խոնր կաթնա-մսասու ունենալու ժամանակը, դարձ չէ. ինչպես սարիցն արտարժույթից կազմակերպվող հայտարարեց սննեսականության մի դրկոսը՝ մենք հո խաճարած ժողովուրդ չենք, որ անասնապահությամբ զբաղվենք:

Գրում եմ այս մասին ու միաժամանակ մտորում. կլինեն ունենալ, ովքեր նկատվում են արժույթից մեր բազում հոգսերը, կփորձեն սրճնալ, թե կոռուպցիայի ու մոնոպոլիաների դեմ թայմարի խնդիրը չավարտած հարկ չկա այլ հարցեր ֆնարկել, որոնք երբեմն հակահեղափոխության դրսևորումներ են նկատվում: ՀՀ ֆառադասի ու իր ոչ սակավաթիվ օրգանական այդպես չեն մսածում, այլ երկիր սննեսական բազմաձյուղ զարգացման ընթացքում են տեսնում հիշյալ բացասական երևույթները անցնելիք ճանադարի հետնամասում թող-

Ամվարան կարող են դնել. այսպիսին է հիմնականում ՀՀ սննեսական միջոց, որն իր լիակատար ազդեցության սակ է դասնություն սննեսական դասնական կազմակերպում, ուր իրադատողը խոսում է և կիսամիջոցներով երեւութաստեղծ միջավայրի կազմավորումը: Կփոխվի՞ վիճակը սննեսությունը կառավարելու կոչված մարմինը՝ «Բարձր սեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարություն» անվանափոխելու արդյունքում, որի կազմ է մեջվում գյուղատնտեսության կառավարման արդյունքում: Համբերությունն բոլորիս: 13.05.2019

TOTO

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

դպր. դրոժիտա

Արդեն մի ֆանի սասնանյակ դասնագիտության դասում եմ: Հեղինակել եմ սասնանյակից ավելի մեծագույնություններ եմ ցուրջ երկու հարյուր գիտական հրատարակումներ: Հետաքրքիրություններս հիմնական թիրախը մեծադեմ եղել է XIX դարի վերջին ֆառորում եւ XX դարի առաջին սասնանյակներում ծավալված հայ ազգային-ազատագրական շարժումը, դրա գաղափարախոսության ակունքներում կանգնած ֆառափական կուսակցությունները, դրանց սեսարան-դրակ-սիկ գործիչներն ու լույս ընծայած դարբերակները: Բոլոր հիմնախնդիրների դեմքում ձգտել եմ լինել անկողմնակալ եւ հայտնել անաչառ սեսակետներ:

Խոստովանեմ, ամեն անգամ որեւէ հարցի աղբյուրագիտական հենքը հստակեցնելու ակնհայտ է դառնում, որ թե՛ սեսական, թե՛ գործնական դասում դասակցականների թողած աղբյուրներն ամենաբարձրն են: Հասկանում եմ, որ սեղաբնիկ արմենականները ցաս լավ ճանաչելով թե՛ անունը, որը թուրքն էր, գաղտնի գործելու մտադրությունից անում էին ամեն ինչ այդ ուղղությամբ եւ գրավոր ցաս ֆիչ բան են թողել: Հնչակյաններն էլ ավելի ցաս սարված լինելով վաղ ավաստիական մակարդակում գոյատևող Օսմանյան կայսրության սիրադեմության դայնամներում գտնվող արեմսահայ իրականության համար ուսողիկ սոցիալիսական ֆարգներով, ավելի ցաս զբաղված էին սեսական բանավեճերով: Բայց այնուամենայնիվ նախանձել կարելի է. թե ինչդիսի դարսաճանաչությանը ամեն անգամ դեմի իրական մահ՝ «Էրգիր» մսնելուց առաջ, նրանց ֆիդայական խմբերն ու անհասները դարսադիր լուսանկարվել են: Կամ թե ինչդեմ նույնիսկ թե՛ կռիվների փոքրիկ դադարների ժամանակ կարողացել են դասնության համար նուսներ անել: Էլ չեմ խոսում առաջնորդ ու արալային գործիչների թողած հուսերի մասին: Գրեթե չկա այդ դայնարի մասնակից, որ հուսեր կամ թերթային հողվածներ թողած չլինի: Պասկերացում եմ, թե որքան արժեքավոր աղբյուրներ կուսնեայինք այսօր, եթե իմ նախկին ու ներկա կուսակիցներն էլ մի ֆիչ իրենց նեղությունը սկած լինեին ու գոնե հուսեր թողած լինեին:

Իսկապես, Արմենական, Ռանկավար, Հայ ժողովրդական կուսակցությունների անդամների թողած նմանաբնույթ ախասանները ցավալիորեն ցաս ֆիչ են: Լավ է, որ գոնե ունենք Արմենակ Եկարյանի, Սիհրան Տամայանի հուսերն ու Արսակ Դարբինյանի, Մանուկ Եիզնեճյանի հուսերի եւ ուսումնասիրության խառնուրդ արժեքավոր երկերը: Նեմն անեւ, որ գոնե վերջին սասնանյակներին ունեցում էր Էօժեն Բարազյանի, Հովհաննես Պողոսյանի, դրոժ. Բարունակ Թովմայանի, Հայկաբեն Ուզունյանի եւ այլ մի ֆանի հեղինակների հուսագրությունները: Դրանց արբը գալիս է լրացնելու իմ լավ բարեկամ ու զբակից ընկեր Պարոյր Աղաբաբյանի կազմած ու խմբագրած «Մեթր Հրայա Մեդրակյան մարդն ու գործը» արժեքավոր երկը (Գիրքը կազմել է խմբագրել է Պարոյր Հ. Աղաբաբյանը, մեկնասությունը Պերճ Մեդրակյանի, Բեյրութ, 2018, 388 էջ):

Բավականին բարեխղճ եւ հետեղական մոսեցումներով կազմված այս գիրքը բաղկացած է ներածական հասկածից եւ հինգ մասերից:

Ներածական բաժինը բացվում է Հ. Մեդրակյանի գարնիկ ՀԲԸՄ նախագահ Պերճ Մեդրակյանի հակիրճ խոսքով, որում հեղինակը «համակրանքի եւ երախագիտության արսի սուրի» զգացումով նախ ներկայացնում է Հ. Մեդրակյան մարդուն, որը ընթերցողին հնարավորություն է ընձեռում դասկերացում կազմել

իր հերոսի մարդկային հասկանիցների վերաբերյալ: Նեվում է, որ Հ. Մեդրակյանը հետեղեմյան սերնդի ներկայացուցիչն է եւ կենդանի վկայությունը ցեղասողանությանը հաջորդած սարիների հայադահողանման, վերաբնակեցման եւ համայնֆային կյանքի վերականգնման դժվարին օրերի: Շեւսվում է, որ Հ. Մեդրակյանը «մաս կը կազմէ մսաուրական գործիչներու այն փաղանգին», որոնք Եգիտոսում, Սիհրայում եւ Լիբանանում անձնվիրաբար իրենց բոլոր հնարավորությունները ներդրեցին եւ կազմակերպեցին, հողացին ու «դիմագիծ ու մեակոյթ սոկին» Միջի Արեւելի երկրներում ծվարած հայությունը:

Գրի նախարանում ընդգծվում է նաեւ, որ Հ. Մեդրակյանի ազգային-հասարակական գործունեության մեջ կարեւոր դերակատարություն է ունեցել Հայկական բարեգործական ընդհանուր միությանն անդամակցությամբ վաղ հասակում եւ նրանում հասկադես երիսասարդական կառույցների ստեղծման, դրանց ծրագրերի մեակման գործում: Հ. Մեդրակյանի կյանքում կարեւոր հանգրվաններ են եղել Ռանկավար ազատական կուսակցությանը գիմվորագրվելն ու դրանում ծա

ուղղամիտ մարդ էր Հ. Մեդրակյանը, արունակում է հեղինակը եւ ավելացնում, որ իր լայնածիր ու լայնախոհ դարունակներով նա դարձավ այն հայաբահ խարիսխը, որի հավասարիմ ծառան դարձավ:

Որդես հայ Հ. Մեդրակյանը ծառայեց իր ժողովրդին անմնացորդ նվիրումով ու անսակարկ զոհողությամբ: Նրա մեջ հայկականությունը, հայասիրությունն ու հայրենասիրությունը ամրակուռ արմասներ ունեին եւ նդասակալաց ուղղվածություն: Այնքան հայ էր, արունակում է հեղինակը, ու այնքան հայ մնաց, որ ընդմիտ «հայածառայութիւնը եւ հայանուիրածութիւնը մնացին իր սիրելի եւ անփոխարինելի դաբերը»:

Գաղափարախոսության դաբսում էլ Հ. Մեդրակյանը եղավ ռանկավարության ջերմեռանդ հավասացողը՝ առանց ցփոթելու ազգը գաղափարի կամ գաղափարը ազգի հեթ: Ազատական ռանկավարությունը նրա համար դարձավ համադարակալ դարբնոց: Նա երբեք չդարձավ ծայրահեղության եւ մոլեռանդության գերին: Կուսակցությունը նա համարում էր ազգադահողանության եւ հայակերսունի գործուն: ՌԱԿ-ին նրա նվիրվածու

Գրի հաջորդ բաժնում հեղինակը ֆայլ առ ֆայլ ներկայացնում է իր հերոսի ադրած սարիները: Սկսելով դասանեկանհամալսարանական արջանից, որի ընթացում ընկերասիրության եւ ուղղամսության սիդար Հ. Մեդրակյանին բնութագրում է հեզ, բայց կենսուրախ խառնվածի սեր, գբասիտ ու խղճամիտ ընդունելի գործիչ ու հանդուրժելի բանակցող: Նա ՌԱԿ-ը համարում էր այն մեկնակեթը, որով կկարողանար հասնել իր նդասակին: Զաղափական հայացքները չափավորական էին, բայց սկզբունֆային, կուսակցականությունը գաղափարական էր, բայց՝ արմասական, ազգայնականությունը անբասիր էր, բայց հայրենասիրական:

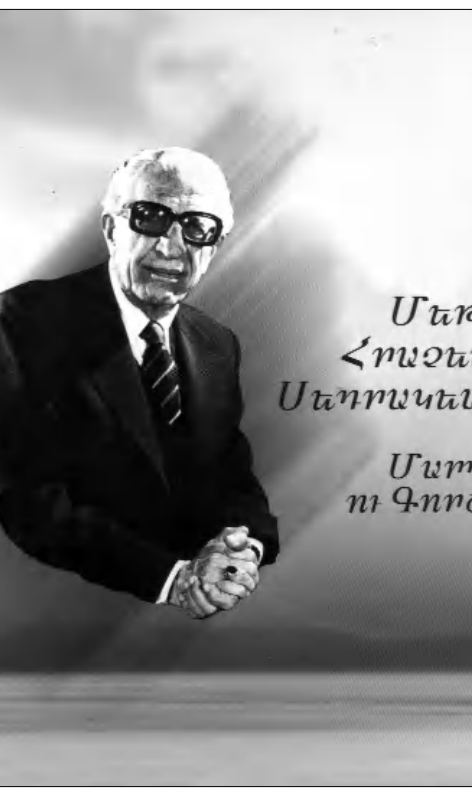
Հեղինակի ասելով իր հերոսն համոզված էր, որ հայ մանուկը անփոխարինելի առաքելություն էր դերակատարություն ունի հայ իրականության մեջ, հասկադես հետեղեմյան ժամանակաբառում, եւ առանց թերագնահատելու որեւէ այլ հայկական թերթ, առաջնահերթությունը սալիս էր ռանկավար մանուկին: Մասնավորադես նրա գուրգուրանքի առարկան միտ եղավ ՌԱԿ դաբսոնաթերթ «Զարթոնքը»:

Մոսաված ախասություն՝ «Մեթր Հրայա Մեդրակյան Մարդն ու գործը»

վալած գործունեությունը: Հ. Մեդրակյանը եղել է նաեւ Թեֆեյան մեակուրթային միության հիմնադիրներից, Հայասանյայց առաքելական եկեղեցուն հավասարիմ գործիչ: Նեվում է նաեւ այն անուրանալի ներդրումը, որն նախագահի չգոյության դայնամներում հանդիսանալով փոխնախագահ՝ ունեցել է Հ. Մեդրակյանը 1946 թ. կազմակերպված հայրենադարձության եւ այլ հայաբահ գործերում: Պ. Մեդրակյանը վերջում ցեւսում է, որ այս «հասորը ուսանելի աղբիւր մը կըլլայ երիսասարդութեան համար, ֆաջալերելու զանոնք, որ ունեման լայն ախարհահայեացք, վերլուծական միտ է իմնուրյն մսածելակերդ»:

Հասկադես երիսասարդության կողմից հարգված, փնսրված ու կողմնորոչիչ դերակատարություն ունեցած գործիչին նվիրված այս գրքում մեկնեղված են նրա ֆաղափական-կուսակցական ներդրումները, հասարակական-միութեական նդասները, հայրենական-եկեղեցական հայացքները եւ ընդհանրադես բոլոր այն ախասանները զանագան կառույցներում, որոնցում վերադահված էր Հ. Մեդրակյանի ազդեցիկ ներկայությունը եւ հեղինակավոր խոսքը: Գիրքը կազմողի ներկայացմամբ գրի նդասակն է եղել ուրվագծել «լիբանանեան-սփիրտահայ ժամանակահասունածի յասկանեակն ելեւէջները, հայրենիֆեկեղեցի գոյալիճակներու անդրադարձումը, հայրենադարձութեան հիմնարարութեան առաջմղումը, ռանկավարական սկզբունքներու գործադրութեան ադահովումը, երիսասարդութեան նկասմամբ վսահելիութեան սնուցումը»: Ինչդես նաեւ հեղինակը «կը միտի թե մեծարել Մեթրի անձն ու վասակը, թե մոր սերունդին ծանօթացնել» նրա դաստիարակիչ գործունեությանը:

Այնուհետեւ հեղինակը բարեխղճորեն եւ բծախնդիր կերպով ֆայլ առ ֆայլ ներկայացնում է իր հերոսին: Որդես Մարդանհասի հեղինակը ցեւսում է, որ Հ. Մեդրակյանը մարդակերսունի ու մարդասիրության ազնվագույն ներկայացուցիչ է եղել եւ իր ողջ գիտակցական կյանքը նվիրել է այդ առաքելության իրականացմանը: Ազնիվ ու դարկեթ, անկեղծ եւ

«Կենսագրական սվալներ» բաժնում նեվում է, որ Հ. Մեդրակյանը եղել է Թեֆեյան մեակության միության եւ Վ. Թեֆեյան վարժարանի հիմնադիրներից: Հաճախ է այցելել Սփյուռքի գաղթօջախները, Հայասան եւ միտ դայնարել, որդեսգի դահողանվի կամ վերահասասվի Հայ եկեղեցու միասնականությունը:

Գրի հաջորդ բաժնում գեթեղված են Հ. Մեդրակյանի սարբեր հորեյաններին նվիրված միջոցառումների մասին հրատարակումներ, նրա հուսերից դասադիկներ, որոնք վերաբերում են մեկը մյուսից կարեւոր հիմնահարցերի, նրա մահվան կադակցությամբ ցավակցական գրություններ, ելույթներ, բանախոսություններ, սդավորություններ, խորհրդածություններ եւ այլն:

Չնայած որո՞՞ ոչ ցանկալի իրողությունների (օրինակ՝ անհարկի կրկնությունները ցաս են եւ երբեմն էջալցումի սդավորություն են թողնում) ընդհանուր առմամբ գիրքը հաջողված է, որի առիթով ցնորհավորում են հեղինակին եւ, ինչդես ընդունված է Սփյուռքում, գրչնկերոջ լիարժեք վսահողամբ սսում եմ՝ կարճի կասար, բարեկամ: Ավելացնեմ, որ գիրքը գրված է հարուս հայրենով: Մի բան, որը ցավոք ցաս ֆիչ է հանդիդում մեր օրերում: Վերջում էլ առկա են սարբեր սարիների մի արալ լուսանկարներ, որոնք կարծես առարկայական վկայություն-վավերագրեր լինեն գրքում ասվածների: Իսկ դասմաբանիս դիսանկյունից գիրքն իսկադես գալիս է լրացնելու այն լուրջ դակասն ու բացթողումը, որ առկա է կուսակիցներին մի ֆանի սերնդի կողմից իրենց ադրած ու գործած ժամանակաբառանի մասին սերունդներին ասելիք թողնելու գործում:

Ասելիս ուզում եմ ավարտել Հ. Մեդրակյանի խոստովանությունը, որը երկրային կյանքում ադրած սարիների յուրակերդ ու գեղեցիկ անփոփում է. «Իմասասուրները կը փնսռեն մարդկային կեանքի իմասսը, ես նախըմսերեցի որո՞՞ իմասս մը սալ իմ կեանքիս եւ իմ մեջս ծնաւ հայրենիքին եւ սֆանչելի մեր ժողովուրդին ծառայելու անբողջական նուիրումի վեհ կոչումը»:

20.04-06.05.2019

ՀԱՎՈՐ ՉԱԲՐՅԱԼ

Թորագրի

Այս օրը, մարտի 31-ին, Թորագրի փայլուն անց էին կացվել սեղանական ինֆոկոմունիկացիայի մարմինների ընթացումները, որոնց արդյունքում, սահմալով ընթացողների ընդհանուր փայլուն 44.33 տոկոսը, երկրի մասշտաբով հարթել էր նախագահ Ռեզեփ Թայյիփ Էրդոհանի «Արդարություն եւ բարգավաճում» կուսակցությունը: Հաշվի առնելով այն, որ ընթացումներում վերջինի գլխավոր մրցակից Ժողովրդա-հանրապետական կուսակցությունն էր, որը ձայների 30.12 տոկոսն էր հավաքել, Էրդոհանի կուսակցության հաղթանակը կարելի էր տրամադրել համարել: Հասկանալի էր, որ զարգացումը, երբ վերջինը հաղթող էր դուրս եկել 24 վիլայեթում, իսկ մրցակիցը՝ 10:

Սակայն որքան էլ «Արդարություն եւ բարգավաճում» կուսակցությունը երկրի մասշտաբով հաղթեց, խոսքը փոխվեց: Ինչպիսիք են Անկարան, Իզմիրը, Ադանան, Անթաբիան, հաղթանակն այնուամենայնիվ զիջել էր Ժողովրդա-հանրապետական կուսակցությանը: Նույն դասերն էր նաեւ Սամբուլում, թեւս սահման ձայների արժեքները 10.6 մլն ընթացող ունեցող Սամբուլի համար չնչին թեթեւ համարվի, քանի որ դա կազմում էր 27 հազար: Ավելին, այս ցուցանիշը ընթացումներին մի քանի օր հետո, ձայների վերահաշվարկի արդյունքում կրճատվել էր 13 հազարի:

Բայցեւայնուհետ, այդ կրճատումը չէր խանգարել, որ Ժողովրդա-հանրապետական կուսակցության թեկնածու **Էրեմ Իմամօղլուն** ընդհանուր ձայների 48.8 տոկոսով հաղթանակի հասնի ձայների 48.5 տոկոսը կազմակերպելով «Արդարություն եւ բարգավաճում» կուսակցության թեկնածու **Բինալի Յուլդըրմի** նկատմամբ եւ ընթացող Սամբուլի փոխարժեք: Ընդ որում Իմամօղլուն հասարակության լայն ցրանակներին հայտնի գործիչ չէր: 1970 թվին նա ծնվել է Տրաբզոնում, ավանդաբար, դասական ուղղության ընթացիկ: Նրա հայրը 90-ականներին եղել է հանգուցյալ նախագահ Թուրգուօ Օզալի «Մայր հայրենիք» կուսակցու-

Չեղյալ հայտարարվեցին Սամբուլի փոխարժեքի ընթացումն արդյունքները

Կենտրոնական ընթացումն համաձայնեցողները փայլուն 44.33 տոկոսը

թյան ակտիվիստներից, իսկ ինքը ուսանողության արժեքներն հարել է սոցիալ-դեմոկրատական գաղափարներին, 2008-ին անդամակցել է Ժողովրդա-հանրապետական կուսակցությանը եւ աչքի ընկնող որեւէ դեմ, մինչեւ Սամբուլի փոխարժեքի թեկնածու առաջադրվելը, չի կատարել:

Հակառակ Իմամօղլուն, Բինալի Յուլդըրմի Էրդոհանի աջ թեւը լինելուց զատ, 2014-ին Ղազվաթուրի հրաժարականից հետո, մինչեւ 2018թ. զբաղեցրել է վարչապետի դասը, ապա եղել է Թուրքիայի ազգային մեծ ժողովի նախագահը: Միաժամանակ չնոռանալ, որ սկսած 1994-ից մինչեւ մարտի 31-ի ընթացումները, շուրջ 25 արժեք Սամբուլում փոխարժեքի աթոռին մեծապես բազմում էին իսլամականները, նախ Նեզմեթդին Էրբախանի «Բարություն», այնուհետեւ նախագահ Էրդոհանի «Արդարություն եւ բարգավաճում» կուսակցության առաջադրած թեկնածուները, վերջինը ներառյալ:

Թվում էր, թե Իմամօղլուն, զոնե Սամբուլում վերջ էր հասնում իսլամականների հաղթարձակին: Նա դասընթացը իր նախորդից սահմանելուց զատ, թեկուզ ուղեցուցումով, որովհետեւ անակնկալի եկած «Արդարություն եւ բարգավաճում» կուսակցության դասընթացով անընդհատ վերահաշվարկվում էին փայլունը, ապրիլի 17-ին ստացել էր նաեւ փոխարժեքի մանրագրեր եւ ավելի քան մեկ ա-

միս դասընթացով Սամբուլում, բայց ապարդյուն: Կենտրոնական ընթացումն համաձայնեցողները երկար ֆնտրվումներից, արժեք սեղանաւորում կատարված վերահաշվարկներից հետո, մայիսի 6-ի միջոցում անակնկալ որոշում կայացրեց եւ չեղյալ հայտարարեց մարտի 31-ի փոխարժեքի ընթացումների արդյունքները Սամբուլում, դասընթացներով, թե ընթացողները մասային համաձայնեցողով ոչ բոլոր անդամներն են եղել դասընթացում մարտի, մինչեւ դեռ նրանց հաստատում է փոխարժեքի համաձայնեցողները, համաձայնեցողներին Ասամբուլում կազմում է նահանգապետը, իսկ ցրանակներում՝ կառավարիչները, ընդ որում եւ մեկը եւ մյուսներն անմիջականորեն ներառվում են ներքին գործերի նախարարությանը:

Համեմայնեցող, փոխարժեքի նոր ընթացումները նշանակված են հունիսի 23-ին: Եթե «Արդարություն եւ բարգավաճում» կուսակցությունն այս անգամ էլ դասընթաց, ապա դա խիստ բացասական է անդրադարձնալու Ժողովրդականությունը հետզհետե կորցնող Էրդոհանի վարկանիշի վրա, մանավանդ որ երկրի Ժողովրդական ուժերը, զայրացած Կենտրոնական ընթացումն համաձայնեցողով կամայական, ավելի ցուր Էրդոհանի կամքն արհամարհող որոշումից, համախմբվում են Ժողովրդա-հանրապետականների ցուրը: Թուրքիայի կոմունիստական կուսակցու-

թյունը, որ Սամբուլում 10 հազար ձայն էր հավաքել, հայտարարում է սահման ձայները վերջիններիս զիջելու մասին: Նրա օրինակին հետեւում է նաեւ Ջախ Ժողովրդական կուսակցությունը: Իմամօղլունի թեկնածուներն են դասընթացումն Թուրքիայի Ժողովրդական բոլոր ուժերը, առաջադրած մասկուլարությունը, արվեստի եւ մշակույթի գործիչները, մասամբ նաեւ Էրդոհանից դժգոհ փոքր զանգվածները, որոնց թիվը Սամբուլում 2 միլիոնի է հասնում: :

Այլ կերպ, հունիսի 23-ին լուրջ փորձություն է ստատում Բինալի Յուլդըրմին, առավել եւս նախագահ Էրդոհանին: Ահա թե ինչու անգլիական «Գարդիանը» Սամբուլի փոխարժեքի դասընթացումն Իմամօղլունի ընթացումը համարել է 2002-ից ի վեր երկրում միանձնյա իշխող «Արդարություն եւ բարգավաճում» կուսակցության առաջին լուրջ դասընթացումը, որակելով հունիսի 23-ի նշանակված վերջին ընթացումները վաճառող փորձաքննություն Ժողովրդականության անկում ապրող Էրդոհանի իշխանության համար: Ի դեպ, Իմամօղլուն արդեն լայն ճանաչում ունի ոչ միայն Սամբուլում, այլեւ ողջ Թուրքիայում, իսկ թուրք հասարակությունը՝ մեծ հետաքրքրվածություն առաջիկա վերջին ընթացումների հանդեպ:

Դրան մեծապես հետաքրքրում են նաեւ ինչպե՞ս ԱՄՆ-ին, այնուհետե էլ Եվրոմիության երկրներին, մասնավորապես Գերմանիային: Այդ հետաքրքրության դասընթացումն ԱՄՆ-ի դասընթացումն ավելի ցուր փոխարժեքի եւ իսկ Եվրոմիության՝ սնտեսական: Ջանի որ Սամբուլը, որդեկան սնտեսության, առեւտրի, ֆինանսական, մշակույթի կենտրոն, չափազանց կարեւոր է ոչ միայն ամեն մի կուսակցության, հասկանալի էրդոհանի, այլեւ Թուրքիայում ներդրումային խոսքը ծրագրեր իրականացնող եվրոպական երկրների հա-

մար, որոնց մեջ առանձնակի է Գերմանիայի դեպքը: Մանավանդ որ մարտի 31-ի ընթացումների արդյունքները չեղյալ հայտարարելու որոշումը, խրախուսելով Թուրքիայում սղաճն ու թուրքական լիբերալ արժեքները, սակունակ է արել ֆինանսական ցուցանիշ, որն էլ իր հերթին հանգեցրել է ներդրումային ծրագրերի սառեցմանը:

Թերեւս այդ է դասընթացը, որ խնդիրը, սոսկ, Սամբուլի 10.6 մլն ընթացողներ չեն, որքան էլ դրանք կարելու լինեն հետագա նախագահական եւ խորհրդարանական ընթացումների համար, այլ երկրի փոխարժեքի կյանքում ունեցած այն կոչը, որն ունի Սամբուլը: Ահա թե ինչու Սամբուլի փոխարժեքի դասընթացումն ավելի բարձր է գնահատվում, քան Թուրքիայի նախարարին է, իսկ Էրդոհանը զգուցանում իր կուսակցությունին. «Սամբուլում սայթափելու դեպքում կկործանվեն Թուրքիայում, ով սիրան Սամբուլին, սիրանալու է Թուրքիային»: Այս խոսքերից հետո դժվար չէ կռահել, որ հունիսի 23-ի վերափոխարկությունն Էրդոհանը դիտարկում է որդեկան գլխավոր փորձ նախագահական հաջող ընթացումների համար, թերեւս դրանով էլ փոխարժեքի վերջին ընթացումն նրա տեսանկյունից սահմանված վստահության փլուզումը: Ուստի նա ամեն ինչ կանի հաղթելու համար:

Համեմայնեցող Էրդոհանն ու նրա կուսակցությունն իրենց հույսերը կապում են այն 1.7 մլն ընթացողների հետ, որոնք չէին մասնակցել մարտի 31-ի ընթացումներին, իսկ Ժողովրդա-հանրապետականները՝ Էրեմ Իմամօղլունի հարաճուն Ժողովրդականության, ինչպե՞ս նաեւ թուրք հասարակության համասարած աջակցության հետ: Պարտությունը մղձավանջ է լինելու ոչ այնքան Բինալի Յուլդըրմի, որքան նախագահ Էրդոհանի համար, զուգեւ եւ դառնալ վերջի սկիզբը:

Սոցիալական տնայն վերանայեց Իրանի դեմ դատաւարական ծրագրերը

Ընդհանուր առմամբ փոխարժեքի փայլուն 44.33 տոկոսը, երկրի մասշտաբով հարթել էր նախագահ Ռեզեփ Թայյիփ Էրդոհանի «Արդարություն եւ բարգավաճում» կուսակցությունը: Հաշվի առնելով այն, որ ընթացումներում վերջինի գլխավոր մրցակից Ժողովրդա-հանրապետական կուսակցությունն էր, որը ձայների 30.12 տոկոսն էր հավաքել, Էրդոհանի կուսակցության հաղթանակը կարելի էր տրամադրել համարել: Հասկանալի էր, որ զարգացումը, երբ վերջինը հաղթող էր դուրս եկել 24 վիլայեթում, իսկ մրցակիցը՝ 10:

Սոցիալական տնայն վերանայեց Իրանի դեմ դատաւարական ծրագրերը: Սոցիալական տնայն վերանայեց Իրանի դեմ դատաւարական ծրագրերը: Սոցիալական տնայն վերանայեց Իրանի դեմ դատաւարական ծրագրերը: Սոցիալական տնայն վերանայեց Իրանի դեմ դատաւարական ծրագրերը:

Իրանի դեմ դատաւարական ծրագրերը: Սոցիալական տնայն վերանայեց Իրանի դեմ դատաւարական ծրագրերը: Սոցիալական տնայն վերանայեց Իրանի դեմ դատաւարական ծրագրերը: Սոցիալական տնայն վերանայեց Իրանի դեմ դատաւարական ծրագրերը:

Խոսքը փոխվեց: Ինչպիսիք են Անկարան, Իզմիրը, Ադանան, Անթաբիան, հաղթանակն այնուամենայնիվ զիջել էր Ժողովրդա-հանրապետական կուսակցությանը: Նույն դասերն էր նաեւ Սամբուլում, թեւս սահման ձայների արժեքները 10.6 մլն ընթացող ունեցող Սամբուլի համար չնչին թեթեւ համարվի, քանի որ դա կազմում էր 27 հազար: Ավելին, այս ցուցանիշը ընթացումներին մի քանի օր հետո, ձայների վերահաշվարկի արդյունքում կրճատվել էր 13 հազարի:

Ազգայնականություն

Թիվ 19(431)
17 ՄԱՅԻՍ
2019

Բեյրութում փողոց՝ նարտարադետ Մարտիրոս Ալթունյանի անունով

Ս. Ալթունյան

Լիբանանի խորհրդարանի շենքը

Ճարտարապետական կրթողներով հարուս է Լիբանանը դեռևս փյունիկյան ու հռոմեական ժամանակներից, որոնց փառքն ու դասերը Բաալբեյն ու Բիբլոսն են, նաև միջնադարյան ամրոցները, սաճարներն ու պելլի ու շաբաթի դարձվածներն ու առանձնացները: Ասեմ հիմա էլ մայրաքաղաք Բեյրութում ֆիչ չեն ճարտարապետական ամենաարդիական շինություններն ու հին կառուցադասումների նոր արտադրությունները հասկալի արդար կենսոնում: Այդ բոլորի մեջ, սակայն, ուշագրավ դիրք են զբաղում հայազգի մեծաստղանդ ճարտարապետ Մարտիրոս Ալթունյանի ձեռնարկած կառույցները՝ գլխավորությամբ հանրապետության խորհրդարանի շենքի (սես՝ լուսանկարում), Հարիսայի Սուրբ Պողոս եւ Անթիլիասի Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ սաճարների, ինչպես նաև այլ՝ նաև Իրաֆում ու Հորդանանում նրա կերտած կառույցների, որոնցից ամենահայտնի է Բեթլեհեմի Սբ. Ծննդյան սաճարին կից վեր խոյացող հայկական ճեպանավոր զանգակատունն է:

Փաստորեն, Մարտիրոս Ալթունյանի վասակը ընդգրկում է 1930-1956 թթ. ժամանակահատվածը, եւ գնահատվել է ոչ միայն լիբանանյան ճար-

տարապետության դաստիարակում, այլև Լիբանանի հանրապետության նախագահներ էմիլ Էդդեի եւ Բարա Խուրիի կողմից նրան շնորհված ճանաչումներով:

Սակայն սարժիմակ էր, որ նրա անունը մինչև վերջերս չէր անմահացվել Բեյրութի փողոցներից որեւէ մեկի անվանակոչումով: Օրերս այդ բացը սրբագրվեց, երբ մայրաքաղաքի կարտուր փողոցներից մեկը կոչվեց նրա անունով: Այս գործի նախաձեռնողը եղավ Ռամկավար Ազատական կուսակցության հնագույն անդամներից՝ թաղապետ Պետրոս Թոփչյանը: Բեյրութի նահանգապետի, քաղաքապետի, Լիբանանի ներքին գործոց նախարարի եւ այլոց մոտ սարած նրա աշխատանքները ի վերջո դասակարգվեցին հաջողությամբ, եւ հանդիսավոր դարձան նրան բացումը կատարվեց կենսոնական փողոցներից մեկում տեղադրված արձանագրության:

Հիշեցնենք, որ Ս. Ալթունյանը եղել է նաև հայք-նի նկարիչ: Նրա վրձինն է դասկանում «Հայոց դարձը քրիստոնեություն» կտավը, որը զարդարում է իր իսկ կառուցած՝ Սբ. Գր. Լուսավորիչ կաթողիկոսանիս սաճարը:

Հանդիսությամբ բացվեց Վանաձորի Սեպուհ Աբգարյանի անվան «Գունազարդ Մուրակ» արվեստի դպրոցը

2019 թվականի ապրիլի 27-ին Վանաձորը եւ վանաձորցիները նույն էին Քաղաքացու Օր տոնը եւ բազում միջոցառումների մեջ առանձնացավ մի յուրօրինակ տոնակատարություն, որին երկար սպասել էին Տարուն-4 թաղամասի բնակիչները: Իր դրոշմը բացեց վերանորոգված եւ կահավորված Կիրոսի Սելգոնյան Կրթական Հաստատության երջանկահիշատակ արվեստի ուսուցիչ, ինչպես նաև «Գոհար» համույթի գեղղել եւ դիրիժոր Սեպուհ Աբգարյանի անվան «Գունազարդ Մուրակ» արվեստի դպրոցը: Բացմանը ներկա էին նորոգության նախաձեռնողներ սեր եւ սիկին Վարդգես եւ Ալիս Գուրույանները Լուս Անջելեսից, Լոռու մարզի ՌԱԿ ասեմադես, ՌԱԿ կենսոնական վարչության եւ դիվանի անդամ Սեյրան Դարիբյանը՝ ինչպես նաև Սեյրան Դարիբյանի հետ, արվեստի սարբեր հաստատությունների ղեկավարներ, մշակույթի գործիչներ եւ թաղամասի բնակիչներ:

Վանաձորն իր մեծությամբ Հայաստանի երրորդ քաղաքն է եւ նույնպես տուժել էր 1988 թվականի պերիչ երկրաշարժից: Քաղաքի բնակարանային ֆոնդը հիմնականում վերականգնվեց արեւմտյան հասկածում՝ Տարուն-2 եւ Տարուն-4 նոր թաղամասերի կառուցմամբ: Թեւեւ կառուցվեցին բնակելի շենքեր ու դպրոցներ, սակայն թաղամասը, ուր ապրում է շուրջ 10 հազար բնակիչ, զրկված էր մշակույթային օջախներից ու կենսոններից եւ երեխաների էսթետիկական դաստիարակության հարցն օրախնդիր էր:

Եթե մինչև արվեստի դպրոցի վերանորոգումն ու կահավորումը դպրոց էին հաճախում 15 երեխա, ապա հանդիսության դրոշմին արդեն 63 երեխաների ծնողներ դիմել էին՝ դպրոց հաճախելու խնդրանքով:

Երբ հինգ տարի առաջ սիյուտիսիայ մանկավարժ, քաղաքական եւ հասարակական գործիչ Վարդգես Գուրույանը իր հերթական այցը կատարեց Վանաձոր, նրան հրավիրեցին Տարուն-4 թաղամասի մի բնակարանում գործող փոքրիկ արվեստի կենտրոն: Արվեստի դպրոցի բացման հանդիսությանը ներկա հյուրերին, աշակերտներին եւ ծնողներին նա դասեց, թե ինչպես ծնվեց արվեստի կենտրոնը ստեղծելու գաղափարը եւ ինչպես այն իրականություն դարձավ: «Սեմ մեծ բարեբաններ չենք, եւ դպրոցի սնորեն եղած են, սիկինս ալ ուսուցիչ եղած է, բայց ինչ որ կրնամ ընել մարդոց, փորձած եմ ընել: Երբեմն հաջողած եմ, երբեմն՝ ոչ: Այս անգամ, կարծեմ, ֆիչ մը հաջողած եմ: Առաջին անգամ եկա եւ տեսա, որ դպրոցի դասարանները հոս ահավոր էին, որոշեցի ֆիչ մը բարեկարգել: Երբ վերադարձա Ամերիկա, Սելգոնյան կրթական հաստատությունը շրջանավարտ բարեկամներու հետ խոսեցա եւ համաձայն գտնվեցանք, որ զուտար հավաքենք եւ այս դպրոցը նորոգենք: Գլխավոր նվիրատուն եղավ բժիշկ Պերճ Գալեմեյրյանը, եւ որոշեցինք դպրոցն անվանակոչել Սեպուհ Աբգարյանի անունով: Սեպուհ Աբգարյանը երաժշտության եւ նկարչության մեր ուսուցիչը եղած է: Ես արվեստի եւ գեղեցկության հանդեպ ուրբան սեր եւ հարգանք ունիմ, զայն կդարձնեմ Սեպուհ Աբգարյանի»:

Ելույթ ունեցավ նաև Վանաձորի քաղաքապետարանի համայնի կադերի, լրատվության եւ արարողակարգի բաժնի ղեկավար Էդիկ Հովսեփյանը:

Շնորհավորանքի եւ բարեմաղթանքի խոսքով հանդես եկան նաև մշակույթի սարբեր գործիչներ: Կարմիր ժառանգները կրտսերը ղեկավարեց սեր եւ սիկին Գուրույաններին: Հյուրերը շրջեցին արվեստի դպրոցում, ծանոթացան դասարաններին եւ աշակերտների աշխատանքներին: Դպրոցի ներսում, անմիջապես մուտքի դիմաց գնահատանքի եւ երախտագիտության ցուցանակներ են կախված բարեբանների անուններով, նույնպես ունենալով աշակերտների հիշողության մեջ դառնել այն անհատներին, ովքեր իրենց օգնության ձեռքը մեկնեցին նման ծրագրի իրականացման համար:

Սակայն միայն դպրոցի վերանորոգմամբ չի ավարտվում բարեբանների գործը՝ դպրոցի սաները դարբերաբար ստանում են գրեմական եւ նկարչական դաստիարակություն, սոցիալապետ անադախով ընթացողներին ցուցաբերվում է որոշակի օգնություն:

Դպրոցի սնորեն, ժողովրդական վարդապետ Օվսաննա Թադեոսյանը մեծ սիրով եւ դասասխանակությամբ հանձնառել է երեխաների գեղագիտական զարգացման, գեղեցկի ընկալման եւ ինչու չէ՛ արվեստի լեզվով աշխարհընկալման դժվարին գործը: Հաջողություն ենք մաղթում նրան եւ իր սաներին:

Թորակից

Նոր կարճամետրաժ ֆիլմ՝ «Մուկը հացի մեջ»

Բելմոնտի (Մասաչուսեթս) բնակիչ, ֆանչուրսանյա Շարիս Ծերունյանը սցենարիստ, ֆիլմարտարող է: Բակալավրի ասիճան ստացել է Բոստոնի համալսարանից: Փորձել է մասնագիտանալ լեզվաբանության բնագավառում, բայց շուտով բացահայտել է, որ նախընտրում է սցենարներ գրել եւ կարճամետրաժ ֆիլմեր արտարել: 2017-ին նկարահանել է «Well water» (Ջրորի ջուրը) կարճամետրաժ, իսկ վերջերս հանդիսատեսի դաշին է ներկայացրել «The Mouse in the Bread» (Մուկը հացի մեջ) կարճամետրաժ ֆիլմը, որի մեջ ինքն էլ է խաղում, մարմնավորելով Լիլիի դերը: Լիլին ավագ դպրոցի բարձր դասարանում սովորող աշակերտուհի է, որը շատ մոտիկ է իր սասիկի, դադարի եւ հասկալի գարմիկի՝ Գետրոգի հետ, որի դերը կատարում է Սիդեյ Վելասկեսը: Խաղաղ ու հաս ընթացիկ անդորրը խանգարվում է, երբ Գետրոգը ձերբակալվում է սոցիալական մեղադրանքով:

Շարիս Ծերունյանը (Լիլի) եւ Ալեքսանդր Հոնը (հայրը) «Մուկը հացի մեջ» ֆիլմում:

«Իմ ստեղծած բնավորությունները բարդ են: Նրանք փորձում են կոտրել կարծախոսները եւ իրենց տեղը գտնել հասարակության մեջ, փորձում են հաստատել իրենց: Փոքրամասնության մաս կազմող որեւէ ընթացիկ իր անցյալի հենքի վրա է կառուցում

իր փորձառությունը, որից գրեթե անհնար է ձերբազատվել», բացատրում է Շարիսը, որ «փոքրամասնություն» եզրը օգտագործելով հասկանում է ոչ միայն էթնիկապետ սարբեր, այլև միեւնույն խմբում ֆիզիկական թերություններ ունեցող մարդկանց: Նա այդ սարբերությունները ուսումնասիրելով ցանկանում է արծարել ավելի զլորալ թեմաներ:

Իր ասելով, ներհանա աղբյուրներ են ծառայել կոմիկ դերասան Ազիզ Անսարին, Ջոն Կասավեստը եւ Գրեթ Գրեյթը, որոնք նույնպես անդադարձել են իրեն հարազատ թեմաներին:

«Մուկը հացի մեջ» կարճամետրաժ ֆիլմը կարելի է դիտել այցելելով «www.amazon.com» կայքը: Տեղեկություն՝ «Արմինյն Սիրու-Սիտեթեթթթ» շաբաթաթերթից: Տ.Օ.

Արծաթի ԲԱՆԶԻՆՅԱԼ

Անապատների «գրքահանդիպումներ» հայ նկարիչների հետ

Հաճախ է դասառել, որ հայության հետ կապ չունեցող գրքեր կարդալիս հանդիպել եմ մեզ հետ եղած անմասնաբեր առնչությունների, որոնք, բնականաբար, դուրս եմ գրել: Այդ գրառումներս վերջերս թերթաշերտի գծով, որ գեղարվեստական եւ հուշագրական գրքեր թերթաշերտի մի ֆանի անտառային «գրքահանդիպումներ» են եղել, սարքեր հայ նկարիչների հետ, որոնք թարգմանաբար ներկայացնում են ստեղծել:

1. Այվազովսկի-Բելեցկի

Ռուս ժամանակակից գրող, սցենարիստ Ռոդիոն Բելեցկին (ծն. 1970) հեղինակ է թատերախաղերի (բեմադրվել են Ռուսաստանի եւ աշխարհի բազմաթիվ թատրոններում), արձակ եւ չափածո գործերի, որոնք թարգմանվել են սարքեր լեզուներով: Նա գրել է նաեւ «Գոգոլն ու Բոսկիինը, Պանովն ու Այվազովսկին» բավական արտոհանական բանաստեղծությունը: Այն թարգմանվելու միակ շարժառիթը հայազգի ծովանկարչի՝ Մա հերոս լինելն է:

Գոգոլն ու Բոսկիինը, Պանովն ու Այվազովսկին
Սլանում են ֆառաքող սայլալուսնի մասին:
Մեկնում են Ֆլորենցիա: Այվազովսկու մեղայունին Մինչեւ գոսկաքող հարսնացուն է դասկերպված
Բոսկիինի: Խաղում են դերձեղաններ:
Կառադանի գլուխն է սարուբերվում:
Իսպառիկների խումբը ճամփեզրին երգում է ռոմանս՝ Խառնելով լեզուները եւ ընթացում բառերը մտքերում:
Իսկ բառերը դարձ են, աս սովորական. հույզեր, Տանջամբ, հարաբերություն սերերի միջոց:
Այնտեղ կան նաեւ գեղջուկներ արվեստասեր՝ Չափազանց լայնեզր ցյառաւնեով սեր:
Եվ այնքան լավ է, որ մեռնել եւ ուզում, Ասված վկա, մեռնել աշխարհը բովանդակ:
Գիտեմ, թե երրորդ բաժինն ինչ է ստասուն
Գոգոլին՝ մակարոն, դանիշ ու կարագ:

2. Սուրենյանց-Կուզմին

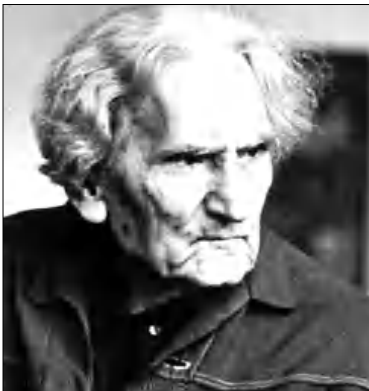

Ռուսական դերձագի «Արծաթե դարի» հայտնի դեմոստրացի Միխայիլ Կուզմինը (1872-1936) 1905-1907 թթ. Պետերբուրգում գրած իր օրագրերում բազմիցս հիշել է իր հայ ծանոթներին եւ անծանոթ հայերի: Փոքր-ինչ անտառային եր չորս անգամ հիշված են Պետերբուրգում բնակված հայ մեծանուն նկարիչ Վարդգես Սուրենյանցին: Կուզմինը հիշատակել է, որ նկարիչ Սուրենյանցը մի ուղեւորությունից առաջ ողջ երեկոն անց է կացրել Սուրենյանցի մոտ, իսկ 1906-ի դեկտեմբերի 31-ի գրառման մեջ նշել է, որ ընկերներով գնացել են «Սուրենյանցի մոտ, որի ոչ չափ համարը, ոչ ձգրիս հասցեն մեմբ չգիտեմ»: Մի ֆանի օր անց, 1907-ի հունվարի 2-ին Կուզմինը հիշել է, որ «Փոքրիկ դերասանուհիները դիմակահանդես են կազմակերպում ամսի 7-ին Սուրենյանցի մոտ», իսկ չորս օր անց կատարված գրառումում նշել է. «Եկավ Սուրենյանցը, ասաց, որ դիմակահանդես չի լինելու, բողոքեց ինտրիգներից, Մեյերխոլդից»: Այս ժլատ տեղեկությունները միջին Սուրենյանցի կենսագրության վրա որոշ լույս սփռեց. այն, որ նա մտադիր է եղել սկսնակ դերասանուհիների համար իր մոտ (հավանաբար՝ արվեստանոցում) կազմակերպել դիմակահանդես, եւ որ թատրոնի հետ համագործակցող նկարիչը դժգոհություններ է ունեցել ռուսական թատրոնի մեծ նորարար Վսեվոլոդ Մեյերխոլդից...
Ի դեպ, Սուրենյանցի անունը Կուզմինը հիշել է նաեւ հետագայում դերասանուհի Վերա Կոմիսարովնայի մասին գրած իր հոդվածում՝ որդես «Սիրո ողբերգությունը» ներկայացման ձեւավորող նկարիչ...»

3. Սարյան-Լավրովսկի

Ռուս բալետմայստեր Լեոնիդ Լավրովսկին (1905-1967), որը երկրորդ համաշխարհային պատերազմի սարիներին որոշ ժամանակ բնակվել է Հայաստանում, իր անավարտ իմաստաստագրության մեջ գրել է հետեւյալը (Леонид Михайлович Лавров-

ский. Документы, статьи, воспоминания, Москва, 1983, с. 42). «1942 թվականն էր: Ես ընթանում էի արդեն էի երեսնամյա, աշխատում այնտեղ՝ Սուրենյանցի անվան թատրոնում: Նկարիչ Սարյանի հետ միասին բալետային ներկայացում էինք մասնաճյուղում: Ներկայացման թեման «Սուսունցի Դավիթ» դրամից մի դրվագ էր՝ Դավիթ եւ Խանդավազի սերը: Լիբրետոն իմն էր եւ Գուլյանինը: Եվ ահա մի անգամ երեկոյան կողմ ես դուրս եկա մի մեծ թաղամաս, որտեղից հրաշալի տեսարան էր բացվում դեպի Արարատյան դաշտ, որից անդին վեր էր խոյանում բիրիլական Արարատը: Ես սովոր էի այդ տեսարանին, ֆանի որ այն տեսնում էի գրեթե ամեն երեկո: Սակայն այդ անգամ առաջիկայումս զնայված էի: Համարած ամբողջ դաշտավայրը խայտառակ, լուսավորվեց եւ բոցավառվեց բացարձակապես նոր գույներով, որոնք ես նախկինում երբեք չէի նկատել եւ տեսել: Ես կարծես կախարակեցի. իմ առջեւ ամբողջ հսկայական տարածությանը դաշտավայրը խայտառակ եւ

լցվում էր կադույս, բաց մանուշակագույն, նարնջագույն, երկնագույն երանգներով. ամեն ինչ շողում էր, թանկագին ֆաբրիկայի, եւ ես հանկարծ հիշեցի Գոգենի, Սարյանի գույները: Ինձ թվեց, որ ես անջրջում եմ: Հիշում եմ, որ նույնիսկ թափ սվեցի գլուխս, մտածելով, որ միտքը կանհետանա: Բայց ոչ, գույները շարունակվում էին արդեն եւ լցվել: Այդպես շարունակվեց մի ֆանի վայրկյան, որոնք ինձ անվերջանալի թվեցին: Հետո ամեն ինչ սկսեց մարել եւ ստացավ իր սովորական տեսքը: Ես կանգնել էի ցնցված: Երեկոյան Սարյանի հետ հանդիպման ժամանակ ես դասառելիս նրան այդ մասին եւ հարցրի, թե ինչ կարող էր դա եղած լինել: Սարյանը դասառելիս պատասխանեց. «Դուք դա տեսաք առաջին անգամ, իսկ ես դա միտք եմ տեսնում, եւ իմ գույները բնութային գույներն են»:

4. Արշիլ Գորկի-Սթամիֆ

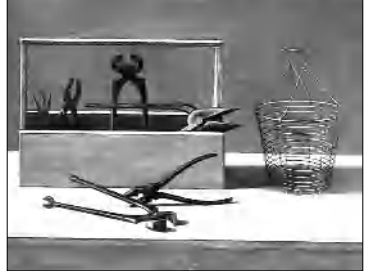

Ամերիկացի գրող Ջեյսոն Սթամիֆը ծնվել է Թեքսասում, անգլերեն եւ արվեստի դասնություն է դասավանդում Ուաշինգտոնի արվեստի դպրոցում (Նաթի, Մասաչուսեթս): 2010-ին հրատարակած «Վկայություններ մեզի մասին» ժողովածուն, որը նա կոչել է «չափածո վեպ» (իրականում այն չափածո է եւ վեպ էլ է), կազմված է սարքեր գլուխներից, որոնցից յուրաքանչյուրը սարքեր է թեմաներով՝ իրականի եւ երեւակայականի միաձուլմամբ: Դրանցից մեկը կոչվում է «Նկարիչը», որի հերոսն Արշիլ Գորկին է, ինչը վկայել է նաեւ հեղինակը ծանոթագրություններում:
«Նկարիչը դասառելիս իր հոր դասնությունը, որը դասնություն էր, թե ինչպես նա հետեւում թողեց ծեր ձիուն, որը վազեց սափասաններով ու այլեւս նրան չտեսավ կենդանի: Դռան վերնամասում այն ժամ, որտեղ նկարիչն արթնում էր իր մոր հետ, ցարի նկարն էր: Նկարիչը դասնությունում էր, որ դա իր հոր նկարն է ու մի դասնություն էր հորինել, որ հայրը գնացել է՝ հետ վերցնելու իր օրինական թագը եւ վերադառնալու է սոփիսակ ձիով՝ վերցնելու կնոջն ու զոյալին: Նրանք մայրաքաղաքին՝ նկարիչն ու իր մայրը: Տարիներ անց, Սամուելը թեմում, երբ նրա արվեստանոցն այրվեց՝ ոչնչացնելով բազմաթիվ նկարներ, նկարիչը երազում տեսավ, որ ինձը ձի է, որի վրա նստած է իր հայրը: Նա մի ձի նկարեց ու նկարը կոչեց «Ինքնանկար. 1907» ու բոլորին դասառելիս իր հոր դասնությունը, որը հեռացավ, երբ ինձը զոյա էր: «Ընդամենը զոյա էիր», հարցրեց մի կին՝ հանկարծակիի բերելով նկարչին: «Այո, զոյա», դասառելիս նա՝ փոքր-ինչ կրկնելով իր դասնությունը: «Դե, փառք Աստուծո, որ դու ողջ ես», ասաց կինը ու գնեց նկարը ձիու, որը նկարն էր նկարչի, որը երազում տեսել էր, որ ինձը ձի է, որի վրա

նստած է իր հայրը: Նա մտածեց Նոր Անգլիայի մի դասնության մասին, որտեղ կար մի ձի ու մի զոյա»:

5. Հակոբյան-Գորելով-Ենգալիչե

Տարիներ առաջ ձեռք ընկավ ռուս հեղինակներ Գորելովի եւ Ենգալիչեի գիրքը ոչ վերբալ հարողակցության մասին, որն ընթերցելիս ուրախությամբ «հանդիպեցի» վաղեմի ծանոթին՝ նկարիչ Հակոբ Հակոբյանի անունը: Այդ հասկանալի արձագանքի եւ առաջին իսկ առիթով ցույց սվեցի վարդաշեն թարգմանելով գրվածը, ֆանի որ դարձնեմ Հակոբը չգիտեմ ռուսերեն:
«Մեխերով մուկիկը ստիպում է հիշել զարմանալի նկարիչ Հ. Հակոբյանի նկարչագեղ կտավները: Նա մուկիկն ունի «իրային օւրբեր»՝ աստիճանաձուլության եւ փականագործի գործիքներն արկղում եւ դարձապես կույտով դասնությունում այնպես, որ սափաստագրության բացված «ուրբերը» (մասնագետները դրանք այդպես էլ կոչում են՝ «ուրբեր») ակամա հիշեցնում են հուսահատ մարդու բաց թեւանը: Այնպես դարձ տեսանելի

են ձգված «ձեռքերը», «կոսրված ծնկները»՝ մարդկանց ճակատագրերն ախտանշանների, մուրձերի, սղոցների լույսի ներքո... Բայց Հ. Հակոբյանի համար աս ավելի դժվար է, ֆան մուկիկի լույսից: Կտավի դասնությունում նա անառժեղ եւ, դրանից չեն կարող ցուցադրվել օւրբերն մեջ՝ մեր վազի, ֆայլի, գրկախառնության նման: Անհրաժեշտ է, ինչպես ասում են, «կանգնեցնել ակնթարթը» (սես Ս. Մ. Горелов, В. Ф. Енгалычев, Безмолвный мысли знак: рассказы о невербальной коммуникации. Москва, 1991, с. 101):
Ի դեպ, Հակոբ Հակոբյանն ասաց, որ բացարձակապես անծանոթ էր այդ փաստին, եւ ի սարքերություն իրենց մասին գրված ամեն մի տողը հավաքող աստիճանաձուլում...

ԱՆԻ ՓՈՇԱՅԱՆ

Օրագրային բանաստեղծություններ

Ազնիվ գրականության օրինակ է հայքնի գրող, թարգմանիչ, մշակույթի վասակավոր գործիչ **Էդուարդ Ավագյանի** (1927-2010) նոր լույս տեսած բանաստեղծությունների «Փոշոկած էջեր» ժողովածուն: Նա 1940-ականներից սոցիալական թրջին է հանձնել իր աղբյուրների և վերադարձների ամբողջ շրջան մինչև կյանքի վերջը: Սա գարնանային իրականություն է, երբ առանց հավակնության բանաստեղծը ստեղծագործում է երեսացող ազատությամբ, երբ միայն մահվանից հետո դուրսը՝ Մարիա Ավագյանը, լույս է ընծայում այս ժողովածուն: Այստիպի ճակատագիր ունեցան նաև Պետրոս Դուրյանի բանաստեղծությունները, ում այսօր է հիշում:

Հավերժապալի և երգերի սիրո կրակն իմ սրտում,
Սերդ վառ եր, միտք խոր եր, օ՛ բանաստեղծ սիրելի,
Կյանքից մերժված, մարդուց խցված, մշտախոր ու սրտում
Կյանք չեստար այն սեր երկրում, սիրտ սպիտակ ցավով լի:

Փաստերն, Էդուարդ Ավագյանի սողերը վերածնվել են այս ժողովածուի միջոցով, լույս ածխարհ եկել արդեն ընթերցողի համար: Այնուհետև թեթևությամբ նվիրում են գրված բազմաթիվ բանաստեղծություններ, որ նրանց միջից կարծես լվվում է գործի մի կանչ՝ «Կարդացե՛ք՝ սուրբ երև ճանաչե՛ք ինձ»: Իհարկե, Ավագյանը հայքնի է եղել նաև որդեսուրբ: Նրա առաջին բանաստեղծություններն արժանացել են Ավետիս Իսահակյանի հավանությանը: Սակայն մեծ թվով գործեր անսիրտ են մնացել և տղազրվել արդեն «Փոշոկած էջեր» ժողովածուում:

Բանաստեղծությունները շնչում են հայկականությամբ, որտեղ հայ մարդու հոգու ռեյտինգն է: «Երգ ազատ Հայրենիքի»-ում դասկարծված են Սեւանը, Ջանգուն, Արաբը, Դեբեդը, Ախուրյանը, ո-

րոնց առող է անվանում: Նրանք խորհրդանշանաբար առաջ են քանում երազային Հայաստանի աղագան՝ դեղի խաղաղ իրականություն: Երբ է, Հայաստանն աշխարհ էր եկել «կյանքի մաղձը շալակին», սակայն հետո արդեն բանաստեղծը նոր կյանք է վրձնում իր երկրի համար:

Արագածի քաղաքագաթ, հողատեր կասարն է փայլում,
Եվ փոքրած են Արարսյան մրգասաններն արեւի,

Ու Շիրակն է սիրագորով, ինչդեռ մի մայր անդադրում,

Որ արեւիստ բերն է բերում որդիներիս կրողի:

Մեկ այլ բանաստեղծության մեջ՝ նվիրված Խաչատուր Աբովյանին, անձնավորում է Ջանգվի՛ն՝ նրան անվանելով դառ, կերպարում է ֆանուն, որը ձայնակցում է գեղին: Ջանու անհանգստությունը նման է ֆուն ու դառար կորցրած լուսավորչին, ինչդեռ ինքն է անվանում հողատեր Ջանաֆեռցուն, որովհետև դիտարկելով «Վերը» բոցով մի անմար» է նվիրել իր «սարաբախս ու հեզ ազգին»:

Նկատելի է հոգեւոր կառուցման ճանաչողական խորքը, Նարեկացու, Սայաթ-Նովայի, Դուրյանի, Տերյանի հետ, որոնց հիշում է մշտապես: «Արաբես եւ Սաթեմիկ» ավանդադասում նա իրապես սակայն թանձր գույներով է դասկարծում գիտերային ֆունը արքած Արաբեսը, հայրենիքի առջեւ ծառայած վսանգը, իսկ հետո հեֆաթային դասկարծելով նկարագրում Արաբեսի սերը, թմբուկների, ժողովների և ծնողների հնչյունների ձայների ուղեկցությամբ դառնալու հարսանիքը, որտեղ «թնդում էր ուրախ ֆեֆը այս անփույթ...»:

Չնայած ժողովածուի սրամադուրությունը հիմնականում միմուրային է, բայց հմարավոր չէ չնկատել հոգու լույսը, որը չի դադարում եւ չի թուլա-

նում ողջ ժողովածուում: Այստեղ կա մի բանաստեղծություն, որը բացում է գրողի ներաշխարհը: Դա «Սեր»-ն է: Նա դիմում է մարդկանց. կյանքը լիովին ճանաչած մարդը միայն կարող է այսօր գրուցել:

Մարդիկ, սիրել եմ ես ձեզ,
Ինչդեռ եմ անգուր այդքան,
Ինչդեռ եմ սիրս հրկեզ
Դարձել ոսֆի կոխան:

Հետաքրքրական դասկարծ են ներկայացնում նաև կնոջը՝ լրագրող, գրող, թարգմանիչ Սվետլանա Ավագյան-Դոբրովոլսկայային ուղղված բանաստեղծությունները: Դրանք կարծես գրուցներ լինեն, որտեղ երեսում է անհուն սեր, որը փորձում է հայքնել այստիպի «նամակների» ցուֆով: Ժողովածուում դրանք իրենց հասուկ սեղն ունեն, առանձնանում են գրավչությամբ եւ իմաստնությամբ:

Երբ մայրում եմ ֆո կադրուսակ աշֆերին,
Իմ հանդիման հորիզոններ են բացվում,

Ծովն է ծիֆում թխագանգուր ամֆի սակ,

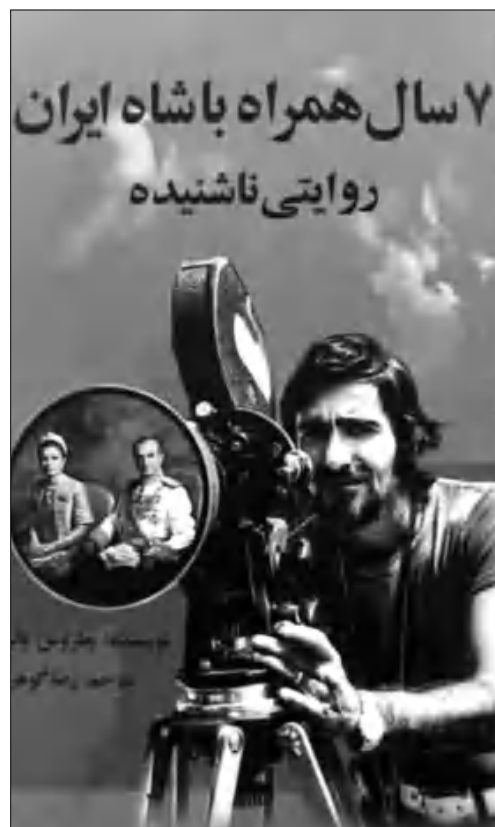
Եվ լեռներն են մշուսներից ծանրանում:

Գրի առաջարկում կարելու խոսքեր է գրում հոր մասին **Մարիա Ավագյանը**: Այո, հայքն իրեն չի թողել ոսկե կալվածներ, բայց դրա փոխարեն թողել է կարելու դասգաններ, որոնցով կարելի է աղբել եւ ունենալ հողատերության մեծ զգացում: Սառն ու անկյան կալվածները չէին երջանկացնի դստերը, որքան որ կարող են ջերմացնել զսնված սողերը: Տողեր, որ աս անձնական են, ընթանական, լուսավոր եւ, անենակարելու, խորհրդատու են ողջ կյանքի համար: Այն կյանքի ուղեցույց կարող է դառնալ ընթերցողի հա-

մար եւ: Գեղեցիկ եւ ճաշակով ձեւավորված ժողովածուն զարդարում են նկարչուհի **Անուշ Բաբայանի** դասկարծները: Բանաստեղծական դասարաններն այս դեղմում զգեստավորվել են նաև գեղանկարների մեջ: Ընդհանուր առմամբ, Էդուարդ Ավագյանի բանաստեղծական աշխարհը դասկարծային եւ խոհական է, որին մղասում է նաև օրագրային այստիպի «գաղսնագրությունը»:

Պարսից շահի նախկին օպերատորի գիրքը

Մեկ է դասկարծական դրոցում, այնուհետեւ մասնագիտացել է կինոարվեստի մեջ Սիրաբյուզի համալսարանում (ԱՄՆ): 1950-ականներից որդեսուր մասնակցել է մի արք իրանական ֆիլմերի նկարահանումներին, 1962-ին Բեռլինի միջազգային կինոֆառատումնում արժանացել է մրցանակի իր օպերատորական աշխատանքի համար: 1958-ից մինչև 1965 թվականը Պետրոս Պալյանը եղել է Մուհամմադ Ռզա Փաիլաի արքի անձնական օպերատորը: Այս աշխատանքի շնորհիվ Պալյանը արքի հետ արգագայել աշխարհով մեկ (Պակիստան, Աֆղանստան, Հնդկաստան, Ավստրալիա, Ֆրանսիա, Մեծ Բրիտանիա, ԽՍՀՄ): Նա լուսանկարել է նաև ԱՄՆ-ի նախագահ Ջոնսոնին, Եթովպիայի թագավոր Հայլե Սելասիին, Իրաի թագավոր Մալեք Ֆայսալին, Յուրի Գագարինին, Մայա Պլիսեցկայային եւ այլոց: 1972-ին «Սոխանցին Նյու Յորքում» («Արլած՝ դասկարծական ոճով») իրանա-ամերիկյան ֆիլմի իր աշխատանքի համար արժանացել է Իրանական ակադեմիայի «Սեֆաս» մրցանակին (դասկարծական «Օստրիս»): 1978-ին իրանական հեղափոխության դասճառով ստիղծված է եղել թողնել Իրանը: ԱՄՆ-ում Պետրոս Պալյանը որդեսուր մասնակցել է հիմնականում փոքր բյուջե ունեցող անկախ ֆիլմերի: 2009 եւ 2011 թթ. այցելել է Հայաստան:

Իրանի նախկին թագավոր Մուհամմադ Ռզա Շահի անձնական օպերատոր, այժմ գլեմոլեյլաբնակ **Պետրոս (Փիթըր) Պալյանը** ԱՄՆ-ում դասկարծելով հրատարակել է իր կյանքի հուշերը, որի վերնագրի առաջին մասն անգլերենն է՝ «**Ես նկարահանեցի արքին**» (խաղարկելով անգլերեն to shoot բայը, որ նշանակում է թե՛ նկարահանել, թե՛ սղանել), երկրորդ մասը՝ դասկարծելով «**Յոթ արքի Իրանի թագավոր**

Իտալացի նախկին դեսպանի հայատասումը

Մայիսի 10-ին Տորինի գրի միջազգային ցուցահանդեսում սեղի է ունեցել **Բրունո Սկապինիի «Ախթամար» գործողությունը**՝ գրի ներկայացումը: Հասորը դասում է Մեծ եղեռնից հետո հայ ազատագրական խմբերի իրականացրած վրեժխնդիր ծրագրի մասին, որը կոչել են հիմնականում ավանդազույցի անունով:

Գրի հեղինակը՝ **Բրունո Սկապինին**, ծնվել է 1949 թ. Հռոմում: Սա նախկին ֆառագիտական կրթություն՝ 1975-ին սկսել է իր դիվանագիտական կարիերան, զբաղեցրել տարբեր դասոններ ինչդեռ արտերկրում, այնդեռ էլ Իտալիայում: 2009-2013 թթ. եղել է Հայաստանում Իտալիայի արտակարգ եւ լիազոր դեսպանը: Դիվանագիտական կարիերան թողել է 2014 թվականին, սակայն որդեսուր իտալա-հայկական ընկերակցության դասկարծ ճարտարապետ և աշխատել Հայաստանի հետ, մասնավորապես՝ առեւտրի եւ արդյունաբերության ոլորտում:

Ա. Բ.

Ա. Բ.

Վարսենիկ ԿՈՄԱՋՅԱՆ

Թատերադրությունների և կինոյի դրամաների հեղինակ, Արթուր Միլլերի դասախոս, ժամանակակից և կառավարման ֆակուլտետ

Երեւանի թատերի և կինոյի դասախոսի հեղինակ, Արթուր Միլլերի դասախոս, ժամանակակից և կառավարման ֆակուլտետի ղեկավարը 3-ին կազմակերպել էր հանդիպում Բարսեղյանի, դասախոս, թատերադրությունների և կինոյի հեղինակ Սեյմուր Լոնգինի հետ: Լոնգինի հետ հանդիպումը անցավ Արթուր Միլլերի չորս թատերադրությունների բնագիրը իր թարգմանությունների ժողովածուում, որն առաջինը Հայաստանում 2018 թվականի հոկտեմբերին տպագրել է «Ձանգակ» հրատարակչությունը:

«Միլլերի մասին ֆունդամենտալ կարծիքները շատ արագ են իրարամերձ մնալ: Գրող, որ ոչ միայն որսաց Ամերիկայում սեղանի ունեցող առեւտրային շրջանները, այլև նրանց այդ փոփոխություններին: Նա վաղուց իր հասարակությանը տեսնում էր զանազան թատերադրությունների «արտադրություն», իր ելույթը Հասարակ Սեյմուրը սկսեց ակադեմիկոս, գրող և ֆունդամենտալ Արթուր Միլլերի հետ: Սեյմուրը 1915 թվականին Նյու-Յորքում, ծագումով հրեա՝ Ավստրիայից ներգաղթյալների ընտանիքում: Հայրը խոտոր գործարանատեր էր, սակայն 1929 թվականի Մեծ ճգնաժամի հետևանքով նրա գործարանը փակվեց և սնանկացած ընտանիքը Նյու-Յորքի բարեկեցիկ Մանհեթեն թաղամասից տեղափոխվեց այն ժամանակներում աղքատիկ Բրուքլին արվարձանը: Արթուր Միլլերին հաջողվում էր ավարտել Միչիգանի համալսարանը և ուսանողական տարիներին գրում էր «Ոչ հանցավոր» վերնագրով իր առաջին դրաման՝ ժամանակակից համասարանի առաջին մրցանակը: Ուսումնական տարիները հետո Միլլերը միանում էր Նյու-Յորքի հետազոտողական եռուն թատերական կյանքին՝ կրթականապես հրաշարվելով Հոլիվուդի սուպերստարների ավելի եկամտաբեր առաջարկներից: Մի ֆանի սարի սկսվելուց մնալուց հետո Միլլերի թատերադրություններն ասիականաբար արժանանում են ֆունդամենտալ և հանդիսատեսի բարձր գնահատականին՝ 1947 թվականի նրա «Բոլոր իմ որդիները» և 1949 թվականին «Վաճառողի մահը» ողբերգությունները շահում են «Թոնի» մրցանակը:

Միլլեր-թատերագրին ներկայացրին առավել շուտապես դարձնելու համար Սեյմուրը անդրադարձավ նրա կենսագրության ուսագրով փաստերին:

«Արթուր Միլլերը ծնվել է 1915 թվականին Նյու-Յորքում, ծագումով հրեա՝ Ավստրիայից ներգաղթյալների ընտանիքում: Հայրը խոտոր գործարանատեր էր, սակայն 1929 թվականի Մեծ ճգնաժամի հետևանքով նրա գործարանը փակվեց և սնանկացած ընտանիքը Նյու-Յորքի բարեկեցիկ Մանհեթեն թաղամասից տեղափոխվեց այն ժամանակներում աղքատիկ Բրուքլին արվարձանը: Արթուր Միլլերին հաջողվում էր ավարտել Միչիգանի համալսարանը և ուսանողական տարիներին գրում էր «Ոչ հանցավոր» վերնագրով իր առաջին դրաման՝ ժամանակակից համասարանի առաջին մրցանակը: Ուսումնական տարիները հետո Միլլերը միանում էր Նյու-Յորքի հետազոտողական եռուն թատերական կյանքին՝ կրթականապես հրաշարվելով Հոլիվուդի սուպերստարների ավելի եկամտաբեր առաջարկներից: Մի ֆանի սարի սկսվելուց մնալուց հետո Միլլերի թատերադրություններն ասիականաբար արժանանում են ֆունդամենտալ և հանդիսատեսի բարձր գնահատականին՝ 1947 թվականի նրա «Բոլոր իմ որդիները» և 1949 թվականին «Վաճառողի մահը» ողբերգությունները շահում են «Թոնի» մրցանակը:

Մերիլին Մոնրոյի հետ անուսանողական Միլլերի ստեղծագործական կյանքում բե-

Արթուր Միլլերի չորս թատերադրությունները առաջին անգամ հայերեն՝

հանդիպում Հասարակ Սեյմուրի հետ

կումնային էր, այդ դասախոսը բանախոսն իր ելույթում անդրադարձավ 1950-ականների նրա կյանքին, երբ գրողը ծանոթանում էր արդեն միջազգային համբավ վայելող կինոասուր Մերիլին Մոնրոյի հետ: 1956 թվին Միլլերի և Մոնրոյի անուսանողական ընդհանուր էր բարձրացնում համաշխարհային մամուլի էջերում: Որոշ ֆունդամենտալ համարում են, որ 1955 թվականին հրատարակված «Տեսարան կամուրջից» ողբերգությունը գրված է

Միլլերի և Մոնրոյի անուսանողական ընդհանուր էր 1956 թվին

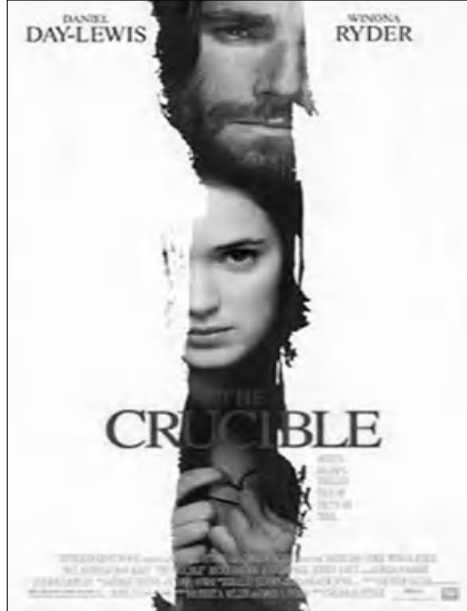
Մոնրոյի հետ իր ժողովուրդը հարաբերությունների ազդեցության ներքո:

Միլլերի թատերադրությունները թարգմանվել են, ինչպես նաև բեմադրվել են բոլոր աշխարհամասերում: Այնուհետև Սեյմուրը հակիրճ ներկայացրեց Միլլերի թատերադրություն բեմականացումների «աշխարհագրությունը»: 1950-ականներին Անգլիայում, Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, 1995 թվականին «Կոստան Գալաթի» դրաման՝ Լոնդոնի Ազգային թատրոնում, որն արժանանում էր «Օլիվյե» թատերական մրցանակին: Ստեղծագործական կյանքի վերջին տարիներին Միլլերը նաև մասնակցել էր «Վաճառողի մահը» բեմադրությանը Չիկագոյում:

Դեռևս 1969 թվականին Հայաստանում առաջին անգամ բեմադրվեց Արթուր Միլլերի «Գինը» վերնագրով դրաման՝ Գ.Սունդուկյանի անվան դրամատիկական ակադեմիական թատրոնում: Խորհրդային Միությունում Միլլերի դրամաները բեմադրվել են 1960-ականներին, սակայն նրա ստեղծագործությունները կրկին արգելվեցին 1970-ականներին, երբ գրողն մեցուկ կանգնեց խորհրդային կարգերում հալածված այլախոհ մտածողականներին:

Ամփոփելով և ամբողջացնելով Արթուր Միլլերի դրամաները՝ Հասարակ Սեյմուրը հավելեց, որ թատերագրի կյանքում ստեղծագործական ուղին լի էին բազում խոչընդոտներով: 1950-ականներին նա հալածվել էր «Հակաամերիկյան գործունեության կոմիտեի» կողմից՝ որդես ամերիկյան հասարակարգի անաչառ ֆունդամենտալ Միլլերին: Միլլերը արգելվեց իր արվարձանների դասախոսը:

«Միլլերը Արթուր Միլլերը եղել է մտնում է բազմաթիվ, խորը և սկզբունքային մտածողական ու գրող: Դրամատիկական չափաձեռքի մեջ՝ դասական, սակայն թեմաների և կերպարների ընթացքում մեջ առ այսօր արդիական թատերագիր է Միլլերը: Յուզին Օ Միլի է

Թեմեսի Ուիլյամսի կողմից նա համարվում է ամերիկյան թատերադրության հզոր եռյակի սյուներից մեկը», եզրակացրեց Սեյմուրը:

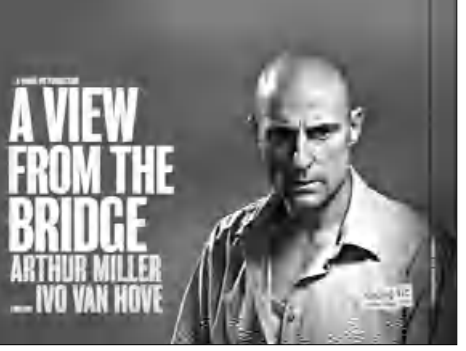
Հասարակ Սեյմուրի զեկուցման երկրորդ մասը նվիրված էր Միլլերի վաղ քաղաքի չորս ողբերգությունների իր թարգմանությունների ֆունդամենտալ, որոնք թատերագրին համաշխարհային ճանաչում բերեցին. «Բոլոր իմ որդիները» (1949), «Վաճառողի մահը» (1949), «Սալեմի դատարանը» (1953) և «Տեսարան կամուրջից» (1955): Թարգմանիչն այս անդրամիկ ժողովածուում նվիրել է Արթուր Միլլերի ծննդյան հարյուրամյակին, որը լրացավ 2015-ին: Հասարակ Սեյմուրը նաև ցանկություն հայտնեց, որ այս փայլուն և արդիական թատերագրի վերոհիշյալ թատերադրությունները կբեմադրվեն նաև հայերենի բեմերում:

Ներկայումս համար հասկալիս հետաքրքրական էր թատերադրության Հասարակ Սեյմուրի՝ վերջին 50 տարվա Միլլերի դրա-

մասնագրային լավագույն համաշխարհային բեմադրությունների վերլուծությունը, այդ թվում Իվո վան Յոլի միմի-մալիսական սկզբունքներով արված բեմադրությունը 2015 թվականի «Տեսարան կամուրջից» ժողովուրդային բեմադրությունը, որն արժանացել է «Օլիվյե» (Մեծ Բրիտանիա) և «Թոնի» (ԱՄՆ) մրցանակներին:

Միլլերի դրամաների թարգմանություններն առավել թատերադրող մասնագետներ համար հրավիրվել էր Երեւանի Պետական Կամերային թատրոնի դերասան Սեյմուր Բարսեղյանը, որն առանձին հասկանալի կարգաթատերադրություններից էր շուտապես Միլլեր-թատերագրին: Ինչպես նաև զեկուցմանը զուգահեռ ցուցադրվեցին Միլլերի անձնական և ստեղծագործական կյանքի դրվագներով լուսանկարներ և ժամանակակից: Թարգմանիչը Միլլերի հայերեն դրամաների օրինակը միլիոն ինստիտուտի գրադարանին, որպեսզի ուսանողները հնարավորություն ունենան ծանոթանալու ամերիկյան մեծ թատերագրի արվեստին:

Ի դեպ, Հասարակ Սեյմուրը Լոնդոնի Queen Mary համալսարանի «Global Shakespeare» ծրագրի անդամ է, Հայ ժողովրդի միության հիմնադիրը (www.armenianshakespeare.org), ինչպես նաև հայ ժողովրդագրության և թատերադրության մասնագետ՝ միջազգային հարթակներում, հրատարակել է բազմաթիվ հոդվածներ և ժողովածուներ Եվրոպայում և ԱՄՆ-ում: Երեւանի թատերադրության և կինոյի դասախոսի Արվեստի դասախոսության, ժամանակակից և կառավարման ֆակուլտետի դեկան Արմեն Հարությունյանը ցանկություն հայտնեց, որ Հասարակ Սեյմուրի հետ հա-

«Տեսարան կամուրջից». բեմադրիչ՝ Իվո վան Յոլի (2014, Լոնդոն)

մագործակցությունը շարունակական կլինի, որպեսզի ուսանողներն ու դասախոսները հնարավորություն ունենան նրա միջոցով մոտիկից առնչվելու միջազգային թատերադրության խաղացանկերին և արհեստագիտական դրամատիկայի առաջադեմ միտումներին:

Դայանա Աբգարն ու Պերճուհի Զախյանը Ուղթերթաուսի հայկական թանգարանում

Հիշատակելու համար Հայոց ցեղասպանության 104-րդ տարելիցը, ապրիլի 24-ին Ուղթերթաուսի հայկական թանգարանի Աղել և Հայկ Տեր-Մանուելյան դասակարգում տեղադրվեցին 30 կողմնակալ (ճառագրի) բախտակիցներ դարձած երկու հայուհիների՝ դիվանագետ Դայանա Աբգարի (1859-1937) և նկարչուհի Պերճուհի Զախյանի (1914-2014) անցած ուղու մասին դասախոս ցուցահանդեսի բացումը, որի հիմնական նպատակն էր ցույց տալ, որ ուրիշների հանդեպ

անհասարակության ողբերգությունները խիզախ կեցվածքով հաճախ գործնականորեն փոխում էր այդ ուրիշների կյանքը: «Ազգ» օրաթերթում ժամանակակից բավական մանրամասնորեն գրվել էր Դայանա Աբգարի մասին, որ դարձել էր հայ առաջին կին դիվանագետը և արժանացել ճառագրի հայրենիքում թատերադրող հյուսիսային բարձր կոչմանը Հայաստանի առաջին հանրապետության կողմից: Ծնվել էր Ռանգունում (Բիրմա) հայրնի առեւտրականի ընտանիքում, մեծացել Կալկաթայում և հետագայում

ֆիլիպինացի էրեւան, աղա Վաղվախյանի, որտեղից էլ Աբգարի միջոցառումները աղասան էր գեղեցիկ Յոկոհամայում, որտեղ էլ Պերճուհին դարձել էր նկարչուհի: Նրա կյանքի մեծ մասը վերոնշյալ թանգարանին էր նվիրվել ընտանիքը 2018 թվականին:

«Առաջին անգամ միասին ներկայացվելու են այս երկու կանանց դասախոսությունը հյուսիսային, լուսանկարներ և կյանքի, որոնք կամի ուժի, հարատևության և հասարակականության խորհրդանշաններն են», նշել է այս առթիվ թանգարանի գործադիր տնօրեն Զենիթեր Լիսոն Մանսոնը: < . >

Դայանա Աբգար ճառագրի, 1890թ.